

DEMOCRATIC PROGRESS INSTITUTE

August 2011

THE DEMOCRATIC PROGRESS INSTITUTE

Director: Kerim Yildiz

Council of Experts:

Christine Bell

Cengiz Çandar

Yilmaz Ensaroğlu

Prof. Mervyn Frost

Prof. Penny Green

Martin Griffiths

Priscilla Hayner

Prof. Edel Hughes

Ram Manikkalingam

Prof. David Petrasek

Jonathan Powell

Sir Kieran Prendergast

Prof. Naomi Roht Arriaza

Prof. Mithat Sancar

Prof. Sevtap Yokus

THE DEMOCRATIC PROGRESS INSTITUTE

The Democratic Progress Institute aims to create an atmosphere whereby different parties share knowledge, ideas, concerns, and suggestions facing the development of a democratic solution in Turkey. The work focuses on a combination of research and practical approaches to broaden bases for wider public involvement by providing platforms for discussion in the form of roundtable meetings, seminars, workshops and conferences. This is being carried out in order to support and contribute to existing work in Turkey but also extending to the wider region.

The Institute's work incorporates research and discussions on a wide range of strategic and relevant topics including constitutional reform; preparing for constitutional changes in conflicting societies; post conflict societies; freedom of expression and association; cultural and language rights, political participation and representation; women's role in resolving the conflict; access to justice and transitional justice including truth and reconciliation commissions.

The DPI aims to create an atmosphere whereby the different parties are able to meet with experts from Turkey and abroad, to draw on comparative studies, as well as analyse and compare various mechanisms used to achieve positive results in similar cases. The work supports the development of a pluralistic political arena capable of generating consensus and ownership over work on key issues surrounding a democratic solution at both the political and the local level.

This paper researches the importance of incorporating a gender perspective in decision making processes within Turkey and beyond, as a means of advancing democratic progress and broadening bases for peace. It aims to explore the obstacles preventing the inclusion of the gender perspective at state and international level, and possible ways forward, to move beyond these challenges.

With special thanks to Eleanor Johnson for her contribution to the research of this report.

Cengiz Candar, Yılmaz Ensaroğlu, Mithat Sancar, Sevtap Yokuş, Kerim Yıldız

DPI Council of Experts

The Gendered Effect of Conflict: Turkey

Contents

1. The disproportionate effect of conflict on women: international commentary	7
i) United Nations Security Council Resolutions on Women and Conflict.....	7
a) United Nations Security Council Resolution 1325	7
b) United Nations Security Council Resolution 1820	9
ii) The Women's Convention: General Comments and Recommendations on women and conflict.....	10
a) CEDAW General Recommendation 19 on Violence against Women	10
b) CEDAW General Recommendation 24 on Women and Health.....	11
iii) International Conferences: The Fourth World Conference on Women and Platform for Action, Beijing 1995	11
2. Women's participation in public and political life	13
i) Why include more women in public life?	13
ii) The Women's Convention and women's participation.....	13
iii) Obstacles to women's inclusion in political and public arenas.....	14
iv) Solutions to women's underrepresentation	17
a) State action.....	18
b) Temporary special measures.....	18
v) The representation of women in Turkey	19
3. The effect of women's presence on conflict resolution and peacebuilding	23
i) The importance of women's inclusion.....	23
ii) Women and negotiation	25
iii) Women and disarmament.....	26
iv) Increasing women's participation.....	27
4. Women's active involvement in armed conflict	29
i) Armed groups - an expansion of women's autonomy?.....	29
ii) The invisibility of women combatants.....	31
iii) Use of feminist discourse in the recruitment of women combatants.....	31
iv) The effects of women's participation in armed conflict	32
5. The gendered dimensions of war and armed conflict	34
i) Displacement	34
ii) The different phases of conflict.....	36
a) Pre-Conflict.....	36
b) Conflict.....	37
c) Peacebuilding and Reconstruction	39
Conclusion	42
Bibliography.....	43

1. The disproportionate effect of conflict on women: international commentary

The growing body of international law and legal commentary offering a gendered perspective on conflict includes international conventions,¹ United Nations Security Council Resolutions,² commentary by international legal bodies³ as well as international conferences⁴ on the issue. All have contributed to an established recognition of the disproportionate effect of conflict on women and of the importance of women's participation for the promotion of peace.

The purpose of this paper, which aims to act as a draft working paper, is to explore the extent of women's participation in public life, decision making, and peacemaking processes and the barriers that impede such participation, as well as the possible solutions to the underrepresentation of women, both in general and in the context of Turkey. It considers in detail the particular gendered effects conflict has on women, and emphasises the importance of women's inclusion at every level, in order for democratic advancement to occur and for peace to be secured, in Turkey and elsewhere.

i) United Nations Security Council Resolutions on Women and Conflict

a) United Nations Security Council Resolution 1325⁵

UNSCR 1325 (passed in 2000) is considered a landmark resolution in the area of women, peace and security.⁶ Unanimously adopted, it acknowledges the importance of women's participation in the maintenance and achievement of peace,

¹ The 1998 Rome Statute of the International Criminal Court (ICC) is the first international treaty to recognise sexual and gender-based violence as grave breaches of international law

² UN SC Resolution 1325 and 1820

³ The UN Committee on the Elimination of Discrimination against Women have issued general comments and recommendations on gender based violence and other effects of conflict on women

⁴ Armed conflict formed a key topic in the Fourth World Conference on Women and Platform for Action, Beijing 1995

⁵ S/RES/1325 (2000)

⁶ Retrieved 14/06/11 at <http://www.un.org/womenwatch/osagi/wps/>

and also calls for the protection of women from gender based violence in situations of armed conflict. The resolution provides a framework within which a gendered perspective can be incorporated into all aspects of peace processes. It was preceded by numerous efforts to mainstream a gender perspective into decision making, peacekeeping, post-conflict processes and all reports and missions of the Security Council and the Secretary General, and to bring the protection of women's rights to the forefront of all UN activity.

Despite the initial enthusiasm with which Resolution 1325 was received by international non governmental organisations, governments and scholars, many of whom viewed it as a 'much awaited door of opportunity for women',⁷ it has since been met with criticism, with doubt cast on the reality of its practical application. Main weaknesses of the resolution include its lack of implementation mechanisms, such as monitoring bodies, as well as a lack of time limited targets, which would serve to pressurise actors⁸ into implementing the resolution unequivocally. Other shortcomings which have impeded greater implementation of the resolution include the lack of knowledge of its existence among civil society, NGOs and other relevant bodies, which could be seen as reflective of an absence of effective information flow within the UN, as well as the lack of women in senior positions in peacekeeping missions and in visible roles such as Special Representatives of the Secretary General or Special Envoys.⁹ Inadequate allocation of funds within the UN's gender equality architecture has also been a barrier to change in this area,¹⁰ as have the understaffing

⁷ CHOWDHURY, Ambassador Anwarul K (2010) '*Doable fast track indicators for turning the 1325 promise into reality*', p.1 (launched at the working meeting on 1325 on 27 July 2010 at the United States Institute of Peace, Washington DC) retrieved 14/06/11 at http://www.gc-council.org/en/download/Indicators_for_1325%20implementation.pdf

⁸ Actors include among others, the Security Council, Secretary General and Member States

⁹ United States Institute of Peace: '*Where are all the women peacekeepers?*', retrieved on 14/06/11 at <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:7W0dRO7Hv0wJ:www.usip.org/events/where-are-the-women-peacekeepers+lack+of+women+peacekeeping+missions&cd=1&hl=en&ct=clnk&gl=uk&client=firefox-a&source=www.google.co.uk>

¹⁰ Gender and Development Network: '*UN Women: A new opportunity to deliver for women*', p.5, retrieved on 14/06/11 at http://www.thegodmothers.org.uk/Images/UN%20Women%20-%20A%20new%20opportunity%20to%20deliver%20for%20women_tcm104-29973.pdf

of UN gender units,¹¹ the absence of mandate authority¹² and a paucity of Security Council interaction with grass roots women's organisations¹³ during missions.

b) United Nations Security Council Resolution 1820¹⁴

UNSCR 1820 (passed in 2008) follows on from resolution 1325. Resolution 1820 directly confronts sexual violence in conflict and post-conflict situations, recognising the direct link between systematic sexual violence as a tool of conflict and the maintenance and protection of international peace and security. It commits the Security Council to take measures to end violence, punish perpetrators and report on situations in which such systematic violence is being employed, as well as on strategies to eliminate it.

This resolution has a number of strong elements facilitating its implementation. These include clear, directive language, which sets out sexual violence against civilians during conflict and post-conflict periods as falling unequivocally within the Security Council's mandate. The language used in Resolution 1825 also brings clarity to the issues of sexual violence and international security; connecting the two and reducing ambiguity on conditions for international intervention in such cases.¹⁵ Another strong point of the resolution is that it debunks the myth that sexual violence is an unavoidable consequence of conflict.

Crucially, this resolution also highlights the need for women's participation within decision making, in order to ensure that the subject of sexual violence be addressed. Despite these important strengths, Resolution 1820 contains a number of weaknesses, which include a lack of acknowledgement of the breadth of gender based violence suffered during period of conflict (its main focus is on sexual violence, rather than *all* types of violence carried out *because* of someone's gender). It also limits its focus to periods of conflict, without giving in-depth consideration to periods preceding and following conflict. Although it acknowledges the importance of women's participation within decision making, it does not recognise the importance

¹¹ See footnote 10, above, at p.8

¹² See footnote 10, above, at p.8

¹³ See footnote 10, above, at p.13

¹⁴ S/RES/1820 (2008)

¹⁵ International Women's Tribune Centre: '*United Nations Security Council Resolution 1820 – A preliminary assessment of the challenges and opportunities*' (2009), p. 21, retrieved on 14/06/11 at http://www.iwtc.org/1820blog/1820_paper.pdf

of women's participation in domestic police forces and other bodies, which is critical to long term stability. Finally, as with Resolution 1325, Resolution 1820 does not provide for monitoring or reporting mechanisms.

ii) The Women's Convention: General Comments and Recommendations on women and conflict

a) CEDAW General Recommendation 19 on Violence against Women¹⁶

The Committee of the Convention on the Elimination of Discrimination against all Women (CEDAW), 1979 has been one of the international bodies most vocal on the subject of women in situations of armed conflict.¹⁷ Although CEDAW does not contain any specific provision on violence, the Committee has been vocal in its recognition of the crucial importance of this area in relation to women's rights, by way of its General Recommendations. In 1992, General Recommendation 19 on violence against women applied a gendered perspective of violence for the first time in the history of CEDAW, defining gender-based violence as a form of discrimination that seriously inhibits women's ability to enjoy rights and freedoms on a basis of equality with men, and as violence that is aimed at a woman *because* she is a woman. It also acknowledges gender based violence as *any* violence which disproportionately affects women.

In this recommendation, the Committee elaborates on the ways in which wars, armed conflicts and the occupation of territories often impact women by way of increased prostitution, trafficking in women and sexual assault of women, which require specific protective and punitive measures. It also asserts the right of women to equal protection according to humanitarian norms in time of international or internal armed conflict.

¹⁶ 11th session, 1992

¹⁷ The Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Rights of Women in Africa (2003) is perhaps the most comprehensive instrument in terms of addressing women's rights in this area, and unlike the Women's Convention, provides a definition of 'violence against women', which includes situations of armed conflict or war.

b) CEDAW General Recommendation 24 on Women and Health¹⁸

Another pertinent general recommendation issued by the CEDAW Committee is General Recommendation 24 on women and health. This takes into account the fact that war and conflict have pervasive effects on all aspects of life, including the crucial aspect of health. The Committee recommends that States parties ensure that adequate protection and health services, including trauma treatment and counselling, are provided for women, for example trapped in situations of armed conflict and women refugees.

In addition to physical harm, this recommendation also addresses the psychological and mental health effects often engendered by conflict, stating that women are disproportionately susceptible to such effects as a result of armed conflict, and urges States parties to take appropriate measures to ensure that health services are sensitive to the needs of all women and are respectful of their human rights and dignity.

In its recent review of Turkey (May 2011), the UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights noted the disparities in the enjoyment of such rights between men and women and between regions in Turkey. Maternal mortality rates remain higher in rural Kurdish areas, for example, which have been exposed to conflict, and where access to sexual and reproductive healthcare is inadequate.

iii) International Conferences: The Fourth World Conference on Women and Platform for Action, Beijing 1995

International conferences have proved an important means of addressing the issue of women and conflict on a global level. The Beijing Declaration and Platform for Action (1995) resulted from the Beijing conference, which at the time was the biggest UN conference ever held, and addressed gender equality, development and peace as global commitments, giving particular focus to the areas of sexual violence and women in situations of armed conflict. Beijing could be said to have brought the issue of violence against women from margin to centre in the context of armed conflict, drawing the world's attention to the subject as a matter of urgency.

¹⁸ 20th session, 1999

The conference and platform aimed to increase women's participation in decision making, conflict resolution mechanisms and peacebuilding and educational activities, the importance of which is reiterated in Security Council's resolutions and CEDAW's general comments, among others. Yet, it must be questioned whether women's presence alone is enough to achieve a considerable difference.¹⁹

Although the recognition of the gendered effects of conflict is growing within international law and legal commentary, the realisation of the aims of the above resolutions and recommendation proves to be an ongoing challenge; this is in even greater evidence in Turkey, where practical application of such tools is sorely lacking. The paucity of women in senior roles at national and international level; the lack of monitoring requirements for international treaties protecting women's rights such as CEDAW; and the lack of time limited targets to deal with issues such as women's representation and participation at all levels of public life are issues which should be addressed with urgency, in order to meet women's needs as well as to enhance the possibility of sustainable peace and democracy.

¹⁹ Dianne Otto asserts that 'without admitting that the rules, regulating armed conflict and maintaining the militarised global order, must themselves change, it is hard to see how involving women in decision making is anything more than a token gesture'. (see footnote 16, 24) Should more attention therefore be given to changing the foundations of global militarisation and approaches to peace and conflict resolution as a whole, rather than on women's inclusion at surface level?

2. Women's participation in public and political life

i) Why include more women in public life?

Despite progress in recent years in terms of women's participation, it continues to be slow and uneven. By the end of 2010 women held 19.1% of all parliamentary seats worldwide, which, despite being the highest percentage to date, is still a long way off the UN's target of 30%,²⁰ and even further away from parity. The Turkish parliament currently has a new total of 78 women members (14%) since the June 2011 elections; an improvement on the previous 9%, but still significantly lower than the global average.

The reasons for including more women in public and political life are numerous. In its report of the expert group meeting on the equal participation of women and men in decision making processes,²¹ the Division for the Advancement of Women put forward the following arguments: women account for around half the population and this needs to be reflected in terms of representation; women experience many things, including conflict, differently to men and this should be recognised during policy and decision making, which affects women; women's interests are often different to those of men and should therefore be represented by women at a political level; the inclusion of more women in political and public life attracts more women to participate; and finally, democratic governance is enhanced when men and women are represented equally. In regions where women experience conflict first hand, the representation of women's interests at a national level is even more imperative.

ii) The Women's Convention and women's participation

Article 7 of the United Nations Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, 1979 (hereafter CEDAW), sets out the right of every woman to not be discriminated against in her participation in public and political life.

²⁰ Inter-Parliamentary Union report '*Women in Parliament in 2010: The Year in Perspective*' p.9 retrieved on 22/06/11 at

<http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=en&q=cache:qaTu78GROlkJ:http://www.ipu.org/pdf/publications/wmnpersp10-e.pdf+global+average+%2B+Women+in+parliament+%25+2010&ct=clnk>

²¹ UN DAW '*Equal Participation for Women and Men in Decision Making Processes, with particular emphasis on Political Participation and Leadership*' Expert Group Meeting, Addis Ababa, 24-27 October 2007: retrieved on 22/06/11 at <http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/eq1-men/index.html>

The CEDAW Committee's General Recommendation 23 elaborates on this right, highlighting the importance of including a 'critical mass' of women in 'international negotiations, peacekeeping activities, all levels of preventive diplomacy, mediation, humanitarian assistance, social reconciliation, peace negotiations and the international criminal justice system'²² in order to create real change. In particular, the general recommendation emphasises the necessity of applying a gender perspective and analysis in order to understand the differing effects of armed and all other conflict on women and men.

This general recommendation also looks in detail at the stereotyping of women, including that perpetrated by the media, and the effect this can have on women's participation in public and political life. Such stereotyping can restrict women's access to participation in areas such as finance and conflict resolution, instead confining their involvement to 'softer' issues such as the environment and health. In Turkey, women's portrayal in the media is often stereotyped; women are generally associated with family roles in the home.²³ The media there also continues to present an artificial, monolithic Turkish identity, ignoring the linguistic, ethnic and gender pluralism to the exclusion of 'othered' minority groups, or those not conforming to cultural expectations, such as politicised women or women in positions of authority. The state no longer holds the official monopoly over Turkey's media, and this presents an invaluable opportunity for expansion of women's portrayal at public level. The media is a valuable means of making women seen and heard.

Women's inclusion is key to the democratic advancement of society within Turkey.

iii) Obstacles to women's inclusion in political and public arenas

Numerous impediments stand in the way of women's participation in the decision making processes and policy making encompassed in public and political life globally. These include the method or type of electoral system employed by a state. In

²² CEDAW General Recommendation 23 retrieved at:

<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm#recom23>

²³ IKIZLER, Ayse S (2007) 'Gender role representations in Turkish television programmes', St. Mary's College of Maryland, p.34, retrieved on 14/07/11 at

http://www.smcm.edu/psyc/_assets/documents/SMP/Showcase/0607-AIkizler.pdf

countries using proportional representation, for example, women's representation is higher.²⁴ The structure of political parties is also a determinate factor affecting the level of women's participation in political life.²⁵ The internal culture of a political party plays an important role in terms of its accessibility for women; if the culture is patriarchal and views women only as strategic tokens to secure women's votes, rather than as valued decision makers, they will be less involved in decision making and policy making. Political parties and their cultures have a strong impact on whether or not a woman will be a candidate in elected office.

Even when women are successful in becoming candidates, they may still be constrained by other factors. The 'double burden'²⁶ suffered by many women who take responsibility for both their unpaid work as family carer, housekeeper and farmer in addition to paid work can make campaigning, which is very time consuming, extremely challenging. Women can also lack the funds necessary to campaign successfully if they are not financially independent. They can also lack the political connections men have, due to patriarchal and male dominated networks. In the context of Turkey, families can often be 'patriarchal, patrilineal and patrilocal. Women move in with their husband's families, bear their husband's name, and family leadership is mostly a male business...living arrangements and primary loyalties are male-centred, and daily family life is experienced in this context.'²⁷

In many countries, political institutions are not 'gender friendly' environments, for example they can lack childcare services, require late sitting times in parliament and implement meeting schedules that do not account for the fact that many women are the primary caregivers of their children. Violence is another major impediment to female candidates' successes; in many countries women suffer from

²⁴ See footnote 23, above, p. 15

²⁵ See footnote 23, above, p. 15

²⁶ describing the fact that women often take on double the workload of men; through the combination of their unpaid work in the home and their paid employment, see BITTMAN, Michael and WAJCMAN, Judy (2000) 'The Rush Hour: The Character of Leisure Time and Gender Equity', *Social Forces* 79(1) 184

²⁷ GEERSE, Miriam (2010) *The everyday violence of forced displacement: Community, memory and identity politics among Kurdish internal forced migrants in Turkey*, Rozenberg Publishers, Amsterdam, p.68

‘discrimination, abuse and violence during elections’, often giving up all ‘political ambitions because of abuse’.²⁸

Other obstacles to women’s participation in political life can include lack of mobility: many rural women²⁹ do not have easy access to political and public organisations and institutions, which are often found in urban areas. Illiteracy can often be more prominent among rural women, which can prove another barrier to access. Boy children can be prioritised in terms of education, with girls often seen primarily as potential wives and mothers. The European Commission in its 2010 Progress Report on Turkey has highlighted the difficulties Turkish women often face in accessing secondary and further education, noting that the stereotyping of women contributes to these obstacles (stereotyped views of women’s roles and status also prevail within schools, with textbooks, for example, often presenting gender stereotypes), and urging Turkey to take action to decrease female drop-out rates, in particular in rural areas, as well as increase the quality of education in general.³⁰ It is vital that the persistent gender gap at all levels of education within Turkey be closed in order for all girls to access education, which in turn encourages the participation of women in public life.

Men are also more likely to learn the officially recognised language of a country, for example in Turkey, men from minority groups which use languages other than Turkish, often learn Turkish during compulsory army service, whereas women from such groups, in particular in rural regions, may only speak their native language. The use of minority languages (such as Kurdish) was prohibited in Turkey for many years and still faces severe restrictions and disapproval; and not recognised as an official language or taught in schools. The rate of illiteracy among women in Diyarbakir, the biggest Kurdish province, for example, is estimated by some as being as high as 50 to 60 per cent.³¹ As such, women who only speak Kurdish are even less able to make their voices heard, facing greater inaccessibility to participation at national level.

²⁸ See footnote 23, above, p.14

²⁹ See CEDAW’s Article 14 on the rights of rural women

³⁰ See footnote 15, above, p.25

³¹ See Roj Women website, retrieved 04/07/11: <http://rojwomen.com/2011/05/31/un-raises-concerns-about-disparities-in-the-enjoyment-of-economic-social-and-cultural-rights-between-men-and-women-and-between-region-in-turkey/>

The stereotypical view many societies have of women as wife, mother and caregiver can mean that her involvement in public life can be met with hostility from family and society as a whole, thus inhibiting women's participation in often male dominated domains. Maintaining male dominance in areas such as the military, foreign affairs and macroeconomic policy perpetuates such stereotyped views of women. In the context of Turkey as a whole, women have long been victims of violence,³² with virginity testing, honour killings, pre-meditated murders, and domestic violence believed to have risen in recent years,³³ along with other discriminatory practices such as early and forced marriages remaining prevalent. The case of *Opuz v Turkey*³⁴ demonstrates the *de facto* immunity often granted to men in the case of domestic violence in Turkey, as well as the inadequacy of state legislation on the issue and the lack of implementation of protective laws. The tacit endorsement or acquiescence of the state with regards to violence against women sends out the clear message that women are not equal to men.

Although the elimination of such engrained discrimination is likely to be a slow process within traditionally patriarchal states such as Turkey, change is essential if progress is to occur, and efforts must be strengthened to advance progress in this area. According to the European Commission, 'implementation of the national action plan on gender equality and violence against women lacks sufficient human and financial resources'³⁵ in Turkey. Adequate national resources are necessary in order to provide training for the judiciary and at all levels of public life, an addition to awareness raising programmes, as part of a comprehensive approach to women's rights.

iv) Solutions to women's underrepresentation

Resolving the problem of women's representation within public and political life and decision making processes worldwide is not straightforward. In the context of Turkey, such resolution is complicated by embedded attitudes and augmented by

³² Jihad Watch website, retrieved 04/07/11 at <http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=en&q=cache:uAUzfVfz2SkJ:http://www.jihadwatch.org/2011/05/turkey-violence-against-women-reaches-level-of-genercide-islamic-supremacist-government-resists-refo.html+number+of+women+killed+in+conflict+%2B+turkey+%2B+Kurdish&ct=clnk>

³³ See footnote 32, above

³⁴ *Opuz v Turkey* [2009] ECHR 33401/02 (9 June 2009)

³⁵ See footnote 15, above, p.26

factors such as conservative traditional practices and religion. Consciousness and a change in outlook remain a crucial backdrop to any enduring change, and although actions can be taken to work towards such change, as discussed in sections a) and b) below, it should be borne in mind that without significant adjustments in underlying attitudes and a new approach to culture as a whole, such actions, alone, are likely to prove inadequate in improving women's overall situation.³⁶

a) State action

In order for women's representation to be taken seriously as a route to democracy and peace, states need to be proactive in mainstreaming gender awareness and women's participation at every level. This includes reviewing and amending national laws and constitutional frameworks to allow for the *substantive* access of women to public and political life. States should also ensure that international instruments requiring women's equal representation (such as CEDAW) are signed *and* ratified and that reservations to such instruments are withdrawn as quickly as possible.

Other action that can be encouraged at state level is the provision of public funding to assist in the aim of women's equal representation, as well as ensuring women's access to state media and developing gender-sensitive curriculum and training at every level of the state. Enforcing time limited targets for women's increased participation and implementing temporary special measures until targets are achieved are other important methods states can achieve to create de facto progress in this area.

b) Temporary special measures

In the CEDAW Committee's consideration of Turkey's sixth periodic report in July 2010,³⁷ it expressed its concern that women continue to be 'seriously underrepresented' in political and public life there, especially in leadership and decision-making positions. The Committee also highlighted its concern regarding the

³⁶ Iran is an example of a state which has adopted a quota system to increase women's representation in parliament. Whether this change will succeed in altering fundamental attitudes towards women remains to be seen.

³⁷ Retrieved on 22/06/11 at:
<http://sim.law.uu.nl/SIM/CaseLaw/uncom.nsf/fe005fcb50d8277cc12569d5003e4aaa/8bc1fba78a4e7ab6c1257785004c4eba?OpenDocument>

absence of the use of temporary special measures in Turkey (such as quotas)³⁸ aiming to increase women's representation in political and public life, as well as the absence of legal provisions for their application. Such concerns were recently reiterated in the UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, which reviewed Turkey in May 2011. The Committee also called for the adoption of a quota system to accelerate women's representation in political life.

Temporary special measures would increase women's representation, which would in turn increase women's equality in society as a whole. Quotas, for example, have proven to be an invaluable tool to increase women's access to decision making, with countries undergoing political transitions, such as South Africa and Latin American states, as well as post-conflict countries such as Rwanda and Iraq, demonstrating clear progress as a result of quota systems.³⁹ In the CEDAW Committee's observations to Turkey, it urged for an increase in 'the availability of training and capacity-building programmes for women wishing to enter or already in public office and to enhance its awareness-raising campaigns aimed at both women and men on the importance of women's participation in political and public life' and for a quota system to be put in place to ensure greater participation among women.

Quotas compensate for substantive obstacles to women's participation and ensure women's equal representation; allowing for women's experiences to form a part of political life. Quotas can also make the nomination process more transparent and formalised, thus contributing to a 'process of democratisation'.⁴⁰

v) *The representation of women in Turkey*

Many women in the ethnically diverse state of Turkey are subject to double the discrimination experienced by women generally: not only do they suffer unfairly due to their gender, but also as a result of their ethnicity. The Race Committee (CERD) has commented on the subject of such intersectionality. In its General

³⁸ In accordance with Article 4, CEDAW

³⁹ COLEMAN, Isobel (2004) '*Post-conflict reconstruction: the importance of women's participation*', p.16, retrieved on 24/06/11 at:

<http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=en&q=cache:jcXSTnEaH9QJ:http://www.cfr.org/society-and-culture/post-conflict-reconstruction-importance-womens-participation/p6909+the+importance+of+omens+participation&ct=clnk>,

⁴⁰ Quota Project website retrieved on 24/06/11 at <http://www.quotaproject.org/aboutQuotas.cfm>

Recommendation 25⁴¹ on the gender related dimensions of racial discrimination, the Committee recognises that ‘some forms of racial discrimination have a unique and specific impact on women’. It describes the ways in which racial discrimination may have consequences which disproportionately affect women (although they also affect men), such as rape and ostracism, and the ways in which women ‘may also be further hindered by a lack of access to remedies and complaint mechanisms for racial discrimination because of gender-related impediments, such as gender bias in the legal system and discrimination against women in private spheres of life’.

The European Commission, in its 2010 Progress Report on Turkey⁴² found that despite some improvement, access to justice in many rural areas of Turkey is still restricted, and the provision of legal aid within the country as a whole is limited, with the coverage and quality of services provided by legal aid lawyers being inadequate, without any form of monitoring system in place. In addition, access to public services is further hindered for women from minority groups due to the fact that services are often provided in Turkish language only. Despite restrictions on the use of the Kurdish language, for example, being formerly less than previously, they still exist, and are particularly apparent in political life, education and within public services. Although language interpretation is permitted by law in court hearings and in other similar circumstances, it is not consistently applied in practice. The general difficulties women often face in accessing justice because of their gender are therefore compounded as a result of their ethnicity and language.

The problems faced by women in Turkey can include their devaluation by patriarchal society. This can be perpetuated by orthodox religious lifestyles, which, as is the case in many other states where religious orthodoxy prevails, can result in domestic violence, honour killings and denial of education opportunities.⁴³ Women’s subordination to men can often result in financial restrictions. Such constraints and

⁴¹ CERD General Recommendation 25: ‘Gender related dimensions of racial discrimination’ (20/03/00) retrieved on 24/06/11 at

<http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/76a293e49a88bd23802568bd00538d83?Opendocument>

⁴² See footnote 15, above, p.79

⁴³ ‘Turkey: Kurdish women’s struggle for rights and equality’ retrieved on 24/06/11 at <http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=en&q=cache:6EtpxPTYbuIJ:http://www.wluml.org/node/6116+KURDISH+women+%2B+rural&ct=clnk>

discrimination often experienced by women is likely to increase their isolation and exclusion from participating in public life.⁴⁴

The Kurdish population in Turkey is an example of a minority group within which women often face double discrimination, meaning that they can be more likely to face exclusion from public and political life. Many Kurdish women living in urban metropolises such as Istanbul are there as a result of forced displacement, which brings a unique set of problems likely to hinder integration into public life. As opposed to those displaced due to economic migration, for instance, Kurdish women in this particular context are likely to have suffered extreme trauma related to the forced nature of their displacement.⁴⁵ Unlike the economic migrants of the 1950s to 1970s, who left rural areas as a result of agricultural modernisation but maintained strong connections with their places of origin, family and support networks, forcibly displaced Kurdish women typically experience a complete severing of all ties with their place of origin and often lose all personal connections there,⁴⁶ further isolating them from society.

The representation of all women, including those from all ethnic groups, in Turkish society can be seen to reflect the degree of implementation of the principle of equality within the country as a whole.⁴⁷ There are 13 Kurdish women members in Turkey's parliament today, yet the figure remains comparatively very low (16.7% of all women in parliament and 2.4% of all parliament members).

Not all female politicians are feminist in their approach, with many distinct women's voices existing, ranging from traditional, religious and conservative to secular and politicised as well as countless others. But, regardless of their ideological perspective and political views, it is likely that a greater involvement of women from all political and ideological standpoints in public and political life would assist the removal of obstacles to their socio-economic and civil and political human rights and increase the potential for focus on issues affecting women.⁴⁸ Greater, more diverse

⁴⁴ See footnote 43, above

⁴⁵ ÇELİK, Ayşe Betül (2005) 'I Miss My Village!: Forced Kurdish Migrants in Istanbul and their Representation in Associations', *New Perspectives on Turkey*, No. 32, Spring 2005, p.141

⁴⁶ See footnote 45, above, p.141

⁴⁷ Kurdish Human Rights Project 'Enforcing the Charter for the Rights and Freedoms of Women in the Kurdish Regions and Diaspora' (2008) p.15

⁴⁸ Such as land and inheritance rights.

representation of women at political level would be likely to prove instrumental in the resolution of conflict in general, bringing the intersection of the much neglected voices of all women to negotiations and policy making.

3. The effect of women's presence on conflict resolution and peacebuilding

The perception that women's participation in public life is an important means of resolving conflict and achieving peace is today an increasingly debated subject. Women are often viewed as being able to 'influence popular opinion for or against war, monitor the actions of the international community and of local conflict actors, provide support and protection to the vulnerable and contribute to the growth and strengthening of civil society'.⁴⁹ Other viewpoints contest the idea that women are instrumental to the achievement of peace, seeing this assumption as the continuation of traditional gendered stereotypes of women as passive and sensitive.⁵⁰ In the context of Turkey, women's involvement in conflict resolution and post conflict processes bears especially great significance, given the long history of violence (both by the state and by insurgent groups) within the country.

Women's experience of conflict can be very different to that of men's. A gendered perspective of conflict, its effects, and its resolution, which takes into account differences in experience, has been shown to widen the scope of discussion and the possibility for progress. Yet despite having much to bring to conflict resolution, peacebuilding and disarmament, demobilisation and reintegration (DDR) processes, women are often overlooked as possible contributors, and the potential benefits are lost.

i) The importance of women's inclusion

As acknowledged by UNSCR 1325, women's participation in every aspect of conflict resolution is imperative. In periods of post-conflict reconstruction, for example, research shows that women's involvement at this stage can help 'improve health, nutrition or education, reduce fertility or child mortality...build robust and self-sustaining community organizations, encourage grass-roots democracy, and ultimately, temper extremism'.⁵¹ Women's participation at every level, including

⁴⁹ FARR, Vanessa (2003) 'The importance of a gender perspective to successful disarmament, demobilization and reintegration processes', *Disarmament Forum*, Vol. 4 'Women, Men, Peace and Security', 32, p.9-10

⁵⁰ OTTO, Dianne (1996) 'Holding up half the sky, but for whose benefit?: A critical analysis of the fourth world conference on women', *The Australian Feminist Law Journal*, 1996, Vol. 6, 25

⁵¹ See footnote 40, above

economic, political, social and by way of leadership roles has a direct effect on the development of post-conflict societies,⁵² within which women often constitute the majority of the remaining population following war and conflict. Increasing the education of girl children, strengthening women's decision-making capacity in terms of resource distribution and encouraging the raising of women's political voice all have positive effects on development.

Women's participation in decision making processes and in public life has implications for promoting gender equality at all levels. Eliminating gender discrimination has been shown to lead to substantial and comprehensive progress, ranging from an increased agricultural yield to a rise in the gross national product (GNP) and national income of a country, to improved educational levels and health.⁵³ South Africa is a strong demonstration of how involving women in the constitutional drafting process, for example, can result in a constitution which ensures the prioritisation of women's rights within every aspect of life, both in public and private spheres.

In the context of war and conflict, women's participation in decision making processes has also been shown to impact peacebuilding positively.⁵⁴ Despite this, women are typically excluded from formal peace processes.⁵⁵ Even in conflicts where women take a front line position in terms of fighting, they often do not play a part in decision making. The focus of such processes is often men and arms, while women remain overlooked, or are considered solely as possible agents of peace rather than decision makers themselves.

Armed groups within Turkey are examples of organisations where women have typically played a more significant role in discussion and decision making,⁵⁶ and even have their own distinct parties. Since the 1980s, the discourse of numerous armed groups has been seen to have linked both Kurdish ethnic identity and Kurdish women's identity, with Abdullah Öcalan's leadership of the PKK, for example, increasing the emphasis on women's importance within Kurdish life and on *women's*

⁵² See footnote 40, above

⁵³ United Nations, Office of the Special Advisor on Gender Issues and Advancement of Women (2002) 'Gender Mainstreaming: An overview', p.11

⁵⁴ See footnote 53, above, p.11

⁵⁵ See footnote 53, above, p. 24

⁵⁶ Although the number of high ranking female officers is low.

freedom as a necessary factor in achieving *Kurdish* freedom. It is believed that women's membership in the PKK is today around 20 percent.⁵⁷ Other armed groups within Turkey such as Devrimci Sol (Revolutionary Left) and TIKKO (Workers' and Peasants' Liberation Army of Turkey), on the other hand, are not as renowned for actively including women at decision making level.

Kurdish political parties have typically included relatively high percentages of women, with this year's election resulting in eight women elected among the BDP's (pro-Kurdish Peace and Democracy Party) 36 elected members. The BDP also implements a co-chairmanship within the party, shared by a man and a woman. Despite such representation within pro-Kurdish parties and political groups, this is not replicated at state level within Turkey, with far fewer women represented within Turkey's leading party, the AKP (Justice and Development Party) and in other political parties, bureaucracy and within the private sector.⁵⁸

ii) Women and negotiation

Little concrete evidence or research exist measuring women's contribution to peace negotiations,⁵⁹ due to the low female representation at peace talks and the fact that measuring any decisive contribution by women in the context of a very long term conflict is difficult – research often focuses on the *presence* of women in discussions, rather than on their *contribution* to peace.⁶⁰

It is, however, clear that women's presence in negotiations does create wider scope for discussion and assists in the envisaging of longer term goals and development within society.⁶¹ In the context of Turkey, women need to assume a greater presence in negotiations, which have predominantly been male dominated, in order for their interests to be represented and for a wider variety of perspectives to be

⁵⁷ JOSEPH, Suad and NAJMABADI, Afsaneh (2005), *Encyclopedia of Women & Islamic Cultures: Family, Law and Politics*, Brill Academic Publishers, p.580

⁵⁸ Although women's representation in top managerial positions within private companies is low (12% in 2010), this is in fact comparatively higher than the 5% global average: see Today's Zaman, 23 October 2010, 'Turkey ranks second in number of female CEOs', retrieved on 12/07/11 at: <http://www.todayszaman.com/news-225199-106-turkey-ranks-second-in-number-of-female-ceos.html>

⁵⁹ Centre for Human Dialogue (2008), POTTER, Antonia, 'Women and negotiations with armed groups', published in Dilemmas of Negotiation with Non-State Armed Groups, *The Canadian Consortium on Human Security*, February 2008, Vol. 6, Issue 2, 3

⁶⁰ See footnote 59, above, p. 3

⁶¹ Negotiations involving women in Guatemala and El Salvador being strong examples of this.

considered and integrated. Women themselves are more likely to envisage more suitable solutions to issues affecting them, such as gender based violence, and to take a gender sensitive approach to land, property, employment and education issues. Without women's involvement at every level, from every provenance and group of society, including Kurdish *and* Turkish women and all other identities that coexist there, women's exclusion will continue and the possibilities for peace will be narrowed.

It is therefore crucial that the participation of women in political life be encouraged in terms of peace discussions, negotiations and DDR programmes and other decision making processes. It is vital that women from every sphere of life be represented, and brought together for discussion at every stage of such processes. While women do assume greater visibility within some political parties and armed groups than others, it is necessary for *all* parties to any conflict to encourage their women members to engage in discussion and to bring their experiences to the fore. Such involvement offers an important, often missed opportunity for women from opposing ideologies and political viewpoints to engage in dialogue with one another and as such, broaden the possible bases for peace.

iii) Women and disarmament

It is vital that processes of disarmament take account of the different needs of men and women putting themselves forward for demobilisation and reintegration. Women's full inclusion in the DDR process must occur if such differences are to be appreciated and the particular needs of women made visible. United Nations Security Council Resolution 1325 explicitly recommends that actors in peace negotiations should not only recognise the needs of women in the process of disarmament, but should involve them directly in the process itself.

It is becoming increasingly understood that women's inclusion in disarmament processes is imperative if long term change is to be maintained, and that women's contribution to immediate action, for example the 'planning and execution of weapons collection and reintegration programmes',⁶² is highly valuable and should not be undermined. Despite this, over ten years since the passing of UNSCR 1325, DDR

⁶² See footnote 61, above, p.27

processes still exclude women's participation and continue to focus on men, without taking gender into account when creating and executing DDR processes. DDR is still absent from the agendas of many grass-roots women's groups, with very little discussion on how they can achieve greater involvement in such processes; it should therefore be encouraged that such groups do more to embrace the issue as a priority.

DDR processes often envisage male combatants over the age of eighteen as their only subject of focus, when in fact children (both male and female) and women form a significant percentage of combatants in many situations. Women's direct involvement in the disarmament process must be prioritised; they play a vital role in situations of conflict, whether as members of armed groups, or as heads of households or caregivers. Women's roles within conflict are numerous, and should all be taken into account. Not only do women assume roles as combatants and victims, they also take on numerous support roles that contribute to war 'behind the scenes'. Although women combatants who are 'active fighters and potential spoilers'⁶³ must be a prime focus in any DDR process, women who have rejoined their communities can also be valuable contributors, and should be consulted regarding reintegration processes, which aim to reintegrate former combatants, support reconciliation and assist in securing the safety of communities.⁶⁴

To exclude the voice of any one group of women from the DDR process would ignore the opportunity for learning and for the expansion of knowledge and perspectives, and thus limit the possibility of broadening bases for peace. As such, it is important that a 'routine consideration of the different needs and capacities of the women and men involved in DDR processes' be adopted.

iv) Increasing women's participation

Increasing women's participation in public and political life, as mentioned above, is necessary for the increase of women's inclusion in peacebuilding and DDR processes. If women are to assume key roles in decision making processes, it must first be possible for women to take on leadership positions and key roles in political arenas. Women should be appointed to key roles within both national and

⁶³ United Nations Disarmament, Demobilization and Reintegration Resource Centre, 'Women, Gender and DDR', retrieved on 19/07/11 at: <http://www.unddr.org/iddrs/05/>

⁶⁴ See footnote 63, above

international organisations such as the United Nations, in order to deal specifically with issues of peacebuilding and disarmament. In Turkey, women's representation in politics, senior positions in public administration and in trade unions remains very low;⁶⁵ it is urgent that this be addressed if women are to gain visibility at every level of society.

Disarmament and mobilisation processes generally continue to be run by men, and there are few women in leadership positions in the military;⁶⁶ all of which makes it extremely difficult for women to access peacebuilding processes and DDR programmes globally. In addition, in order for women to be included and considered as equals to men in disarmament and peace processes, it is necessary for them to be viewed independently from men (in post conflict situations, women are often seen as men's dependents, and treated as secondary beneficiaries, even if they have engaged in active combat).⁶⁷

⁶⁵ European Commission, *Turkey 2010 Progress Report*, (Brussels, 9 November 2010), p.25, retrieved on 13/07/11 at:

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/tr_rapport_2010_en.pdf

⁶⁶ See footnote 65, above, p.30

⁶⁷ See footnote 65, above, p.31

4. Women's active involvement in armed conflict

i) Armed groups - an expansion of women's autonomy?

As well violence, displacement and general insecurity being among the many consequences prolonged conflict has had on women in Turkey, another effect has been the politicisation of many women there. This has meant recruitment into the armed groups for some, but also active involvement in political parties and their organisations and meetings, as well as activism, demonstrations and protests among many others.

It has been suggested that the PKK (Partiya Karkerên Kurdistan (Kurdistan Workers Party)) has one of the highest proportions of women combatants among armed groups worldwide (today approximated to be 20 percent⁶⁸ but thought to be much higher during the peak of the conflict in the 1980s and 1990s); and the active presence of women within the PKK has made itself felt within the political arena. Kurdish women have always played an important role in bringing peace to communities, and this has been further emphasised since the rise of the Kurdish national movement in Turkey from the early 1980s, led by Abdullah Öcalan, with women's involvement seen by many as 'as a symbol of liberation and revolution'.⁶⁹

Women's active role in combat in the context of Turkey could be seen to show a break away from the stereotypical role often granted to women: that of 'peacekeeper'. It proves that the role of women is not straightforward and cannot be categorised easily.⁷⁰ Kurdish and other armed groups in Turkey, and elsewhere demonstrate that the military is not only a male sector and that women are not solely linked to peace.

Similar examples of women's active, physical involvement in conflict include Peru, where the traditional model of male led Latin American guerrilla movements

⁶⁸ JOSEPH, Suad and NAJMABADI, Afsaneh (2005), *Encyclopedia of Women & Islamic Cultures: Family, Law and Politics*, Brill Academic Publishers, p.580

⁶⁹ DRYAZ, Massoud Sharifi, 'Women and Nationalism: how women activists are changing the Kurdish conflict', p.2 retrieved on 17/06/11 at <http://www.soas.ac.uk/lmei/events/ssemme/file67896.pdf>

⁷⁰ The placid 'peacekeeper' is a role which many feminist academics have critiqued. Dianne Otto, for example sees the implicit suggestion made by international law and by UN conferences promoting women's equality and participation, that women are more likely to promote peace than men, and are limited to more peacekeeping roles within conflict, as adopting an 'erroneous stereotype'.

was broken by the Shining Path movement (*Sendero Luminoso*); which included a high percentage of women combatants and whose central committee included 42% women at senior level.⁷¹ One of the highest ranking members of the movement and second-in-command is a woman, Elena Iparraguire. Some argue that women's inclusion at every level of the Shining Path movement succeeded in bringing women into the public sphere in Peru as a whole, revealing their 'profound significance within Peruvian society and providing them with the tools and space necessary to act politically'.⁷²

The participation of women in Turkey both in combat and in politics can be seen as an expansion of women's autonomy, and as an opportunity to increase women's greater participation in a wider context at national level. Whether the gender equality embraced by the political discourse of armed struggles is mirrored in other spheres, such as family life and within civil society and in the division of labour, is a different question. All of these processes of new patterns of infra-politic behaviours may represent the beginning of a repositioning of women in relationships within the organization, and the possibility of progress.

The political struggles of armed movements have been embraced by many women both as a vehicle for the recognition of their identity and as a means of liberating themselves. In the context of Turkey, many women seek liberation from the confines of their traditional role in society, the hegemonic cultural discourse of the Turkish state and male oppression within their own culture. Regardless of their political standpoint and ethnic or cultural identity, women in Turkey share many common goals. Although their ethnicity and cultural identity is what initially united Kurdish women, for example, their politicisation went on to deal specifically with 'gender and women's issues',⁷³ and a separate women's movement emerged out of the Kurdish movement.⁷⁴

⁷¹ Harvard magazine 'Violence in Peru' retrieved on 01/07/11 at <http://harvardmagazine.com/1996/05/right.violence.html>

⁷² FREED, Feather Crawford (2008) 'More than half the sky: The power of women in Peru', retrieved on 01/07/11 at <http://hiddentranscripts.wordpress.com/2008/08/15/women-and-the-shining-path/>

⁷³ DINER, Cagla and TOKTAŞ, Şule (2010) 'Waves of feminism in Turkey: Kemalist, Islamist and Kurdish women's movements in an era of globalization', *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Volume 12, Number 1, March 2010, p.48

⁷⁴ See footnote 74, above, p.48

ii) The invisibility of women combatants

Women are therefore not excluded from combat itself during periods of conflict. Despite the reluctance of many societies to accept women as fighters, in a growing number of countries, increasing amounts of women are joining armed groups as combatants and supporters,⁷⁵ forming a significant role in fighting forces. As mentioned, Latin America is an example of a region within which women have played an important role in physical combat. Although official figures do not officially acknowledge the extent of women's military presence there, unofficial figures from El Salvador, for example, suggest that women 'made up 60 per cent of the FMLN's support base, and 30 per cent of demobilised soldiers'.⁷⁶

Despite such involvement, women are often left largely invisible during peace negotiations and decision making; 'on returning to their communities they were stripped of the autonomy, political role, and leadership they had gained as combatants'.⁷⁷ Upon conflict ending, when women combatants are often rendered invisible, they are discriminated against in terms of demobilisation programmes offered to men, which include medical and psychological treatment and reintegration into civil society. Moser and Clark highlight the importance of offering equal access for women to demobilisation programmes following periods as combatants, and of designing such programmes with a gender perspective that acknowledges the varying needs of women and men upon returning to civilian life.⁷⁸ In the context of Turkey, all women should be protected from discrimination by way of including them at every level of discussion and by taking measures to make demobilisation processes as accessible to them as they are to men.

iii) Use of feminist discourse in the recruitment of women combatants

The inclusion of women in armed movements has been promoted by some as being representative of a move towards women's equality with men and an evolution in women's freedom from discrimination and oppression. Such discourses have been

⁷⁵ MOSER, Caroline O.N. and CLARK, Fiona C. (2001) 'Gender, Conflict, and Building Sustainable Peace: Recent Lessons from Latin America', in *Gender and Development*, Vol.9, No.3, Humanitarian Work (Nov. 2001) 33

⁷⁶ See footnote 75, above, p.33

⁷⁷ See footnote 75, above, p.33

⁷⁸ See footnote 75, above, p.33 - 34

employed in some countries in order to recruit women into the military, for example in Mozambique, the leadership of the FRELIMO (Frente de Libertação de Mozambique) guerrilla (1964-1974) claimed it was within the interests of girls and women to contribute to the struggle, as their freedom from the shackles of “traditional” forms of age and gender hierarchy would be inextricably bound up with the FRELIMO campaign to liberate all Mozambicans from “oppression” and “exploitation”.⁷⁹

Similar discourse has been adopted in Kurdish regions of Iran, Iraq, Syria and Turkey. Indonesia also offers a similar example of the narrative of women’s equality being used to attract women to the military. The inclusion and the visibility of women in the military ‘are often utilized by the Indonesian state to exemplify its claims that Indonesian women have indeed achieved equality as citizens’.⁸⁰ Other countries which have adopted such narratives to encourage the active involvement of women in combat include South Africa, Palestine, Algeria and the Basque country.

Yet despite such inclusion of women through militarisation during times of crisis and revolt, upon returning to their communities following a return to normality, women are often stripped of the autonomy, political role, and leadership they had gained as combatants, and both the rhetoric of equality and the representation of the nation used to mobilize women's participation in the popular armed struggle are once again adjusted to fit the heterosexual familial model.⁸¹ Such a return to inequality upon the resolution of conflict can be avoided by way of comprehensive DDR programmes which encompass women on an equal par with men.

iv) The effects of women’s participation in armed conflict

The effects of participating in armed conflict can be vastly different for women and men. Many combatants are unpaid and many go for many years without seeing their families, or never see them again. For women who are mothers, this can mean sacrificing involvement in their children’s lives. The physical effects of armed

⁷⁹ WEST, Harry G. (2000) ‘Girls with Guns: Narrating the experience of war of FRELIMO’s “female detachment”’, *Anthropological Quarterly*, Vol. 73, No. 4, Youth and the Social Imagination in Africa, part 2 (Oct., 2000) 184

⁸⁰ SUNINDYO, Saraswati (1998) ‘When the Earth is Female and the Nation is Mother: Gender, the Armed Forces and Nationalism in Indonesia’, *Feminist Review*, No. 58, International Voices (Spring, 1998), p.1

⁸¹ See footnote 80, above, p.1

combat can also be different for women than for men, and the trauma of war and conflict can have different implications.

Important differences between the effects of conflict on male and female combatants often manifest during demobilisation periods, which follow conflict itself. Women can be less eager to identify themselves as ex combatants than men during the DDR phase, and can therefore become invisible within the process. Women need to be made to feel secure within such a process; if this does not happen they are likely to ‘self-mobilise’,⁸² to hide themselves from view and thus lose opportunities such as job retraining and healthcare.⁸³ Following conflict, women are often more likely to be responsible for childcare than men, often having to deal with children’s post conflict trauma as well as their own, in addition to facing economic crisis. In Kurdish regions of Turkey, the armed conflict can be seen to have strengthened the patriarchal community structure.

⁸² FARR, Vanessa (2003) ‘*The importance of a gender perspective to successful disarmament, demobilization and reintegration processes*’, Disarmament Forum, Vol. 4 ‘Women, Men, Peace and Security’, 32 retrieved on 22/06/11 at

http://www.humansecuritygateway.com/documents/UNIDIR_impofgenderperspective.pdf

⁸³ See footnote 82, above

5. The gendered dimensions of war and armed conflict

i) Displacement

Priscilla Hayner succinctly describes the differences suffered by men and women during conflict by saying: ‘those killed and imprisoned are in greater proportion men, and those forced to move from their home and left in abject poverty ... are in greater proportion women’.⁸⁴

Despite the fact that more men than women fight and die in wars, women can be counted as the main victims of many wars.⁸⁵ Eighty per cent of refugees who have had to flee their homes because of war are women, children and young people.⁸⁶ The effects of displacement on women differ from those on men, with women and girls for example facing greater risk of rape and trafficking. Rape in turn often leads to wider problems such as ostracism and rejection by a woman’s family and her community as a whole. Gender based violence within regions of Turkey which have experienced armed conflict are relatively high.

In addition to being vulnerable to sexual violence, girls and young women are often thrust into new and unfamiliar roles during displacement. The loss of male breadwinners due to fighting or death during conflict can mean that women and girls are forced to provide financial support for their family for the first time.⁸⁷

In Turkey, most internally displaced persons (IDP) are Kurdish villagers, forcibly displaced due to the ongoing conflict between government forces and the PKK. The violence resulting from the conflict has forced many villagers to move to Turkey’s cities. Although concrete statistics on such migration are difficult to obtain, it is estimated by government commissioned studies that between 954,000 and 1.2 million Kurdish villagers were displaced during the 1980s and 1990s alone (Kurdish organisations claim the figure to be much higher at around 4.5 million⁸⁸), due to

⁸⁴ HAYNER, Priscilla B. (2001), *Unspeakable Truths*, Routledge, p.85

⁸⁵ See footnote 84, above, p.85

⁸⁶ Women’s Refugee Commission: ‘*Refugee Girls – the invisible faces of war*’ (2009), p.1, retrieved on 17/06/11 at http://www.womensrefugeecommission.org/docs/refugee_girls_book.pdf

⁸⁷ See footnote 86, above

⁸⁸ ÜSTÜNDAG, Nazan (2004) ‘The Stakes at Issue with Turkey’s Application for Membership of the European Union’, Kurdish Institute of Paris Symposium, retrieved on 14/07/11 at http://www.institutkurde.org/en/conferences/the_stakes_at_issue_with_turkey_s_application_for_membership_of_the_european_union/Nazan+Ustundag.html

villages being burned down to prevent their usage as PKK bases and indiscriminate attacks on civilians by both the PKK and the state military,⁸⁹ and although Kurdish regions are comparatively more secure today, ceasefires have been disregarded and violence still continues intermittently, with village guard militia in force.

Most IDPs live on the edge of, or within the poorest areas of cities, with very limited access to healthcare, education and adequate housing, and face cultural and linguistic marginalisation. Discrimination against ethnic minorities within many cities, such as Istanbul, is prevalent, with many people being denied social, economic and cultural rights. Many Kurdish IDPs are directly refused rented accommodation by Turkish landlords due to their ethnicity, and the word ‘Kurd’ is often used as a pejorative.⁹⁰

Forced displacement can also lead to other, indirect discrimination, for example the inability to vote or register children in school due to a requirement to do so in one’s city of permanent residence or due to a need for official documentation, often left behind upon displacement.⁹¹ Unemployment levels are also high within Turkish cities, with women worst affected; Kurdish women IDPs often experience discrimination in, or exclusion from the workforce, both as a result of their Kurdish identity as well as their gender.⁹² Low levels of education also contribute to displaced Kurdish women’s exclusion from the job market, placing them at a disadvantage to locals.⁹³

Women are also more likely to face linguistic disadvantages than men, as a result of men being prioritised for education. Many women IDPs from ethnic minorities, living in Istanbul cannot speak Turkish,⁹⁴ and are therefore automatically

⁸⁹ Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC) website, retrieved 05/07/11 at <http://www.internal-displacement.org/8025708F004CE90B/%28httpCountries%29/C1E13DEC3D6630EB802570A7004CB2F8?OpenDocument>

⁹⁰ See footnote 65, above, p.142

⁹¹ See footnote 65, above, p.142

⁹² Kurdish Human Rights Project: *NGO Shadow report for the review of the Turkish government under the UN International Convention on the Elimination of All forms of Discrimination Against Women (CEDAW)* May 2010, retrieved 05/07/11 at <http://supportkurds.org/reports/review-of-the-turkish-government-under-the-un-international-convention-on-the-elimination-of-all-forms-of-discrimination-against-women-cedaw/>

⁹³ See footnote 64, above, p.141

⁹⁴ See footnote 64, above, p.146

excluded from much of the job market, as well as from many social interactions within daily life.

The situation and day to day living conditions and experiences of many IDPs in Turkey can be compared to those of refugees or political asylum seekers:⁹⁵ their migration was forced and violent and they form a distinct ethnic group with their own language and culture; they are excluded in many ways from the society in which they find themselves and they live in severe economic conditions.⁹⁶ And yet Nazan Üstündag describes that which distinguishes Kurdish IDPs, for example, from refugees or asylum seekers as being the fact that they are officially citizens in their country of residence,⁹⁷ and are therefore officially entitled to access their rights as are all other citizens. Despite this, Kurdish IDPs, in particular women, have yet to be granted full access to their rights and freedoms.

ii) The different phases of conflict

Conflict resolution scholars have identified five main periods in every conflict situation, these include: pre-conflict; escalation; peak (conflict); de-escalation and reconciliation.⁹⁸ Each period entails its own gendered dynamics, producing different physical, social and economic effects for women and men. The main waves of conflict are discussed below from a gendered perspective.

a) Pre-Conflict

In the period before conflict occurs, economic distress is usually present (it can often be a causal factor of the conflict). There are often disparities in the distribution of power and resources between groups, nations and individuals, both internally and externally. Johan Galtung has labelled such unequal distribution of resources and power as ‘structural violence’,⁹⁹ which often becomes intensified prior to periods of conflict. In the context of Turkey, structural violence has clearly affected the Kurdish population disproportionately and constitutes the backdrop to the conflict

⁹⁵ See footnote 88, above

⁹⁶ See footnote 88, above

⁹⁷ See footnote 88, above

⁹⁸ DUDOUET, Veronique (2006) ‘Transitions from Violence to Peace’, *Berghof Report Number 15*, Berghof Research Centre for Constructive Conflict Management

⁹⁹ GALTUNG, J (1970) ‘Feudal systems, structural violence and the structural theory of revolution’, *Revista Latinoamericana de Ciencia Politica* 1:25-79

and internal displacement that have occurred. Miriam Geerse describes the way in which structural violence ‘inheres in elitism, nationalism and sexism, to name just three phenomena relevant to the Turkish-Kurdish context’,¹⁰⁰ noting that although large numbers of Turkish citizens are affected, Kurds tend to be more seriously so, with a lack of educational opportunities and decent health care facilities leading to distress, poverty and numerous unnecessary deaths in the forced migrants’ regions of origin, for example.¹⁰¹ Structural violence, by way of institutions and social structures, limits the agency of particular individuals or groups, and excludes them from policies, laws and procedures. Many Kurdish women bear the brunt of such violence.

The effect of this pre-conflictive phase is often experienced by women in what has traditionally been labelled the ‘private sphere’;¹⁰² that is to say in the home and in family life and relationships. Depressed wages and the unemployment of male breadwinners can have strong effects on the quality of women’s lives and on relationships. Other material effects during the pre-conflict phase include the attraction of men to crime and militarization as well as the reduction or loss of subsistence farming, which affects women substantially, for example due to the lack of availability of micro-credit for women, which is necessary to increase production. What has become known as the feminization of poverty has now become widely acknowledged, for example during the 1995 Beijing conference.

b) Conflict

During periods of actual conflict, Cynthia Cockburn has identified three main gendered elements affecting women. These include mobilisation into armed forces, disruption of everyday life and brutalisation of the body.¹⁰³

¹⁰⁰ See footnote 37, above, p.41

¹⁰¹ See footnote 37, above, p.41

¹⁰² CHARLESWORTH, Hilary C. and CHINKIN, C.M. (2000) *The boundaries of international law: a feminist analysis*, Manchester University Press, p.30

¹⁰³ COCKBURN, Cynthia (1999) *Gender, Armed Conflict and Political Violence*, p.9, retrieved on 24/06/11 at

http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=en&spell=1&q=cache:5UAuO_RwpEIJ:http://repository.forcedmigration.org/pdf/?pid=fmo:5013+cynthia+cockburn+%2B+conflict+%2B+brutalization&ct=clnk

Conflict often places pressure on men to participate, and can equally pressurise women into supporting them. Resistance to such pressure on both parts can have effects on relationships. A refusal to participate in conflict can lead to the punishment or imprisonment of men, leaving women without economic support in many instances.

The pervasive nature of war and conflict means that their effects seep into every aspect of life – both public and private spheres are continuously vulnerable to disruption. Today's wars result in many more civilian casualties than has been the case in previous eras.¹⁰⁴ Where men are generally more mobilised, women are generally less able to escape war zones. Their traditional responsibilities in many cultures, which include the daily reproduction of life and community, can be gender specific, and often tie women to their dependents and a specific location. Gender differentiation is often more evident in rural areas, which men are usually more equipped to flee than women. Because of this, women and children often comprise the majority of war affected 'civilians'.

The effects of militarisation and conflict include high national expenditure on arms and other warfare, often leading to decreased spending on important public services such as healthcare and education, with significant impact on the everyday lives of women. Where primary healthcare becomes limited or non-existent, women are disproportionately affected, with an increase in maternal and child mortality. Where access to education and schooling becomes limited, in many countries, the boy child is given priority over the girl child, which has long-lasting effects on women's lives and future opportunities.

Conflict is often accompanied by strongly nationalistic ideologies, represented in the media and public discourse. The ethic of ethnic belonging and 'purity' can prevail, as well as a desire to 'cleanse' the state of its enemies. The effect of such a discourse on women is generally greater than that experienced by men. It often goes hand in hand with patriarchal familial ideals, which place women in danger; women can be killed or punished for their lack of 'purity', for example by way of 'honour killings'. Patriarchy can even demand that men kill their wives and children as a

¹⁰⁴ See footnote 22, above

sacrifice.¹⁰⁵ Although women in patriarchal societies can be at risk of such dangers in general, the risk can increase in times of conflict.

Physical brutality and sexual violence is the area which demonstrates the most marked distinction in terms of the effects of armed conflict on women and men. In war and armed conflict situations, men and women are tortured in distinct ways – in the case of women this is often sexualised. War and armed conflict are often intertwined with rape, now officially recognised as a method of torture.¹⁰⁶ Rape is used in numerous ways as a tactic of war, ‘to humiliate, dominate, instil fear in, disperse and/or forcibly relocate civilian members of a community or ethnic group’.¹⁰⁷ It has been shown to be used strategically, for example to change an area’s ethnic makeup or to contribute to ‘ethnic cleansing’.¹⁰⁸ Today, it is recognised that rape can constitute a weapon of war, war crime, crime against humanity and a constitutive act regarding genocide.

In many contexts, rape can be seen to be ‘fundamentally rooted in political conflict’;¹⁰⁹ with the state employing violence against women from particular political groups, cultures or ethnicities, as a means of attacking those groups as a whole. Kurdish women activists in Turkey are seen to be particularly vulnerable to such violence, with sexual torture ‘routinely used against women in custody’, and frequently involving ‘their children and other family members’.¹¹⁰

c) Peacebuilding and Reconstruction

Post conflict reconstruction is widely recognised as being crucial to the prevention of further conflict occurring in future, and also to long term social and economic development in conflict torn states. Security and human rights agendas need to address both short *and* long term action to achieving peace. The reconstruction

¹⁰⁵ It is important to note that while this is true, honour killings are widespread in Turkey as a whole both in the context of conflict and outside of conflict; they are not specific to the Kurdish culture or to times of conflict

¹⁰⁶ As seen for example in the landmark case of *Raquel Martí de Mejía v. Perú*, Case 10.970, Report No. 5/96, Inter-Am.C.H.R., OEA/Ser.L/V/II.91 Doc. 7 at 157 (1996)

¹⁰⁷ UNSC Resolution 1820: S/RES/1820 (2008)

¹⁰⁸ For example in the cases of Bosnia and Rwanda, see Peace Women: ‘*World citizen pushing back against rape as a weapon of war*’ (2010), retrieved on 17/06/11 at: http://www.peacewomen.org/news_article.php?id=2073&type=news

¹⁰⁹ Roj women’s association website, retrieved 04/07/11 at <http://rojwomen.com/2010/12/29/kurdish-women-are-fighting-back-against-rape-in-turkey/>

¹¹⁰ See footnote 109, above

phase marks the resumption of normality, and includes a number of elements, comprising an initial provision of humanitarian aid and deployment of peacekeepers; an ongoing period of economic, judicial and governance reconstruction as well as the rebuilding of social welfare (such as education and healthcare) and infrastructure; and a final phase of consolidation, whereby military presence is withdrawn and life begins to return to normal.¹¹¹ Healing trauma, overcoming prejudices within groups, restoring law and order and initiating reforms in the security sector are also important issues to address in this phase, if long terms resolution is to be accomplished.

A number of factors are believed to contribute to the occurrence or perpetuation of armed conflict, depending on the country in question, and must be addressed during the reconstruction period. These include corruption, exploitation, unequal development, investment, discrimination and political repression, as well as poverty and displacement,¹¹² all of which create vulnerabilities and tensions within society and can ‘reawaken old hostilities’.¹¹³ Dealing with such underlying and pervasive issues is therefore key to the maintenance of peace.

Women’s involvement in the peacebuilding and reconstruction phases following conflict is crucial if such issues are to be addressed, and long term resolution is to become feasible, as discussed previously.

Additionally, women’s involvement in truth, justice and reconciliation processes, which can form integral parts of post-conflict reconstruction, is essential if such commissions are to meet the needs of women appropriately. It is important that the specific harms suffered by women are acknowledged and that fitting compensation is made. Women’s participation in the formulation of truth, justice and reconciliation commissions at grassroots level must take place if solutions are to be gender sensitive and meet women’s needs.

Such commissions can provide clarity and promote accountability for harms and rights violations committed and have proved successful in a number of post

¹¹¹ The Women Waging Peace Network: ANDERLINI, Sanam Naraghi and EL-BUSHRA, Judy (2004), ‘Post conflict reconstruction’ in *Inclusive security, sustainable peace: A toolkit for advocacy and action*, p. 51, retrieved on 15/06/11 at http://www.huntalternatives.org/download/39_post_conflict.pdf

¹¹² See footnote 111, above, p. 7

¹¹³ See footnote 111, above, p. 7

conflict societies including Peru; Chile and South Africa. They provide victims with a voice, by way of public hearings; trials; investigations and interviews, as well as addressing wrongs committed. For women, truth commissions can be invaluable in bringing attention and recompense to violations which have previously been undermined, and in recognising the disproportionate suffering borne by women during times of conflict. They can be instrumental in devising reparations programmes using fair and objective criteria, which takes into account the views of victims themselves. Truth commissions can be flexible in their approach; which can range from community and collective based measures focusing on groups (for example Kurdish women in Turkey) to very specific attention to an individual's needs, for example providing medical or long term psychosocial support to victims of rape or torture. In some cases, both collective measures and individual reparations are necessary (for example taking into account the targeting of Kurdish women as a specific group based on their gender and ethnicity *and* individual victims of abuse).

Conclusion

Women's involvement in every aspect and at every level of society, from the creation of education curricula to the leadership of international negotiations, is today recognised as vital if women's equal representation is to be achieved. It is predicted that increasing women's participation is likely to assist the achievement of effective democratic transformations and enhance the likelihood of establishing long lasting peace.

Although women's participation in public and political life is increasing, such growth is occurring at a very slow rate. The adoption of mechanisms and state pro-activity are necessary to assist this growth, but such measures will only prove effective if accompanied by fundamental structural change within society and a re-orientation of deeply engrained views and cultural attitudes to women.

Bibliography

BITTMAN, Michael and WAJCMAN, Judy (2000) 'The Rush Hour: The Character of Leisure Time and Gender Equity', *Social Forces* 79(1)

CEDAW General Recommendation 23 retrieved at:

<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm#recom23>

Centre for Human Dialogue (2008), POTTER, Antonia, 'Women and negotiations with armed groups', published in Dilemmas of Negotiation with Non-State Armed Groups, *The Canadian Consortium on Human Security*, February 2008, Vol. 6, Issue 2

ÇELİK, Ayşe Betül (2005) 'I Miss My Village!: Forced Kurdish Migrants in Istanbul and their Representation in Associations', *New Perspectives on Turkey*, No. 32, Spring 2005

CERD General Recommendation 25: 'Gender related dimensions of racial discrimination':

<http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/0/76a293e49a88bd23802568bd00538d83?Opendocument>

CHARLESWORTH, Hilary C. and CHINKIN, C.M. (2000) *The boundaries of international law: a feminist analysis*, Manchester University Press

CHOWDHURY, Ambassador Anwarul K (2010) 'Doable fast track indicators for turning the 1325 promise into reality' at:

http://www.gccouncil.org/en/download/Indicators_for_1325%20implementation.pdf

COCKBURN, Cynthia (1999) 'Gender, Armed Conflict and Political Violence', retrieved on 24/06/11 at

http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=en&spell=1&q=cache:5UAuO_RwpEIJ:http://repository.forcedmigration.org/pdf/?pid=fmo:5013+cynthia+cockburn+%2B+conflict+%2B+brutalization&ct=clnk

COLEMAN, Isobel (2004) *Post-conflict reconstruction: the importance of women's participation*, retrieved on 24/06/11 at

<http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=en&q=cache:jcXSTnEaH9QJ:http://www.cfr.org/society-and-culture/post-conflict-reconstruction-importance-womens-participation/p6909+the+importance+of+womens+participation&ct=clnk>

Combating Terrorism Center, ZAMBELIS, Chris (2011) 'The factors behind rebellion in Iranian Kurdistan', retrieved on 19/07/11 at <http://www.ctc.usma.edu/posts/the-factors-behind-rebellion-in-iranian-kurdistan>

DINER, Cagla and TOKTAŞ, Şule (2010) 'Waves of feminism in Turkey: Kemalist, Islamist and Kurdish women's movements in an era of globalization', *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Volume 12, Number 1, March 2010

DUDOUE, Veronique (2006) 'Transitions from Violence to Peace', *Berghof Report*, Number 15, Berghof Research Centre for Constructive Conflict Management

DRYAZ, Massoud Sharifi, '*Women and Nationalism: how women activists are changing the Kurdish conflict*', retrieved on 17/06/11 at <http://www.soas.ac.uk/lmei/events/ssemme/file67896.pdf>

European Commission, Turkey 2010 Progress Report (Brussels, 9 November 2010), retrieved on 13/07/11 at: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/tr_rapport_2010_en.pdf

FARR, Vanessa (2003) 'The importance of a gender perspective to successful disarmament, demobilization and reintegration processes', *Disarmament Forum*, Vol. 4 'Women, Men, Peace and Security'

FREED, Feather Crawford (2008) '*More than half the sky: The power of women in Peru*', retrieved on 01/07/11 at <http://hiddentranscripts.wordpress.com/2008/08/15/women-and-the-shining-path/>

GALTUNG, J (1970) 'Feudal systems, structural violence and the structural theory of revolution', *Revista Latinoamerica de Ciencia Politica*

GEERSE, Miriam (2010) '*The everyday violence of forced displacement: Community, memory and identity politics among Kurdish internal forced migrants in Turkey*', Rozenberg Publishers, Amsterdam

Gender and Development Network: '*UN Women: A new opportunity to deliver for women*' at: http://www.thegodmothers.org.uk/Images/UN%20Women%20-%20A%20new%20opportunity%20to%20deliver%20for%20women_tcm104-29973.pdf

Harvard magazine '*Violence in Peru*' retrieved on 01/07/11 at <http://harvardmagazine.com/1996/05/right.violence.html>

Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC) website at: <http://www.internal-displacement.org/8025708F004CE90B/%28httpCountries%29/C1E13DEC3D6630EB802570A7004CB2F8?OpenDocument>

International Women's Tribune Centre: '*United Nations Security Council Resolution 1820 – A preliminary assessment of the challenges and opportunities*' (2009) at: http://www.iwtc.org/1820blog/1820_paper.pdf

Inter-Parliamentary Union report '*Women in Parliament in 2010: The Year in Perspective*', retrieved on 22/06/11 at <http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=en&q=cache:qaTu78GROIkJ:http://www.ipu.org/pdf/publications/wmnpersp10-e.pdf+global+average+%2B+Women+in+parliament+%25+2010&ct=clnk>

Jihad Watch website:

<http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=en&q=cache:uAUzfVfz2SkJ:http://www.jihadwatch.org/2011/05/turkey-violence-against-women-reaches-level-of-genericide-islamic-supremacist-government-resists-refo.html+number+of+women+killed+in+conflict+%2B+turkey+%2B+Kurdish&ct=Ink>

Kurdish Human Rights Project *'Enforcing the Charter for the Rights and Freedoms of Women in the Kurdish Regions and Diaspora'* (2008)

Kurdish Human Rights Project: *NGO Shadow report for the review of the Turkish government under the UN International Convention on the Elimination of All forms of Discrimination Against Women (CEDAW)* May 2010, at:

<http://supportkurds.org/reports/review-of-the-turkish-government-under-the-un-international-convention-on-the-elimination-of-all-forms-of-discrimination-against-women-cedaw/>

MOSER, Caroline O.N. and CLARK, Fiona C. (2001) 'Gender, Conflict, and Building Sustainable Peace: Recent Lessons from Latin America', in *Gender and Development*, Vol.9, No.3, Humanitarian Work (Nov. 2001)

Opuz v Turkey [2009] ECHR 33401/02 (9 June 2009)

OTTO, Dianne, 'Holding up half the sky, but for whose benefit?: A critical analysis of the fourth world conference on women' (1996), *The Australian Feminist Law Journal*, 1996, Vol. 6

Partiya Karkerên Kurdistan (PKK) official website (2011) *'Women are our Honour'*, retrieved on 01/07/11 at

<http://www.pkkonline.com/en/index.php?sys=article&artID=112>

Quota Project website: <http://www.quotaproject.org/aboutQuotas.cfm>

HAYNER, Priscilla B. (2001), *Unspeakable Truths*, Routledge

Peace Women: *'World citizen pushing back against rape as a weapon of war'* (2010), at: http://www.peacewomen.org/news_article.php?id=2073&type=news

Roj women's association website at: <http://rojwomen.com/2010/12/29/kurdish-women-are-fighting-back-against-rape-in-turkey/>

Raquel Martí de Mejía v. Perú, Case 10.970, Report No. 5/96, Inter-Am.C.H.R., OEA/Ser.L/V/II.91 Doc. 7 at 157 (1996)

SUNINDYO, Saraswati (1998) 'When the Earth is Female and the Nation is Mother: Gender, the Armed Forces and Nationalism in Indonesia', *Feminist Review*, No. 58, International Voices (Spring, 1998)

The Women Waging Peace Network: ANDERLINI, Sanam Naraghi and EL-BUSHRA, Judy (2004), 'Post conflict reconstruction' in *Inclusive security*,

sustainable peace: A toolkit for advocacy and action, at:
http://www.huntalternatives.org/download/39_post_conflict.pdf

'Turkey: Kurdish women's struggle for rights and equality':
<http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=en&q=cache:6EtpxPTYbuIJ:http://www.wluml.org/node/6116+KURDISH+women+%2B+rural&ct=clnk>

UN DAW 'Equal Participation for Women and Men in Decision Making Processes, with particular emphasis on Political Participation and Leadership' Expert Group Meeting, Addis Ababa, 24-27 October 2007: retrieved on 22/06/11 at
<http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/eql-men/index.html>

United Nations Disarmament, Demobilization and Reintegration Resource Centre, 'Women, Gender and DDR', retrieved on 19/07/11 at: <http://www.unddr.org/iddrs/05/>

United Nations, Office of the Special Advisor on Gender Issues and Advancement of Women (2002) 'Gender Mainstreaming: An overview', p.11

UNSC Resolution 1820: S/RES/1820 (2008)

United States Institute of Peace: 'Where are all the women peacekeepers?' at:
<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:7W0dRO7Hv0wJ:www.usip.org/events/where-are-the-women-peacekeepers+lack+of+women+peacekeeping+missions&cd=1&hl=en&ct=clnk&gl=uk&client=firefox-a&source=www.google.co.uk>

WEST, Harry G. (2000) 'Girls with Guns: Narrating the experience of war of FREMILO's "female detachment"', *Anthropological Quarterly*, Vol. 73, No. 4, Youth and the Social Imagination in Africa, part 2 (Oct., 2000)

Women's Refugee Commission: 'Refugee Girls – the invisible faces of war' (2009) at: http://www.womensrefugeecommission.org/docs/refugee_girls_book.pdf

Demokratik Gelişim Enstitüsü

Ağustos 2011

Demokratik Gelişim Enstitüsü

Demokratik Gelişim Enstitüsü (DGE), Türkiye’de demokratik bir çözümün geliştirilmesi için farklı kesimlerin bilgi, düşünce, kaygı ve önerilerini paylaşacakları bir ortam yaratmayı amaçlamaktadır. Enstitü, araştırma çalışmalarının yanısıra tartışma platformu oluşturmayı amaçlayan yuvarlak masa toplantıları, seminerler ve atölye çalışmaları , konferanslar gibi pratik faaliyetler aracılığıyla, geniş kesimlerin tartışmaya dahil olmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu çalışmalar, Türkiye’de ki mevcut çalışmalara destek sunmak ve aynı zamanda bu tür çalışma ve tartışmaların daha geniş alanlara yayılmasına katkı sunmak amacıyla yürütülmektedir.

DGE’nin çalışmaları başta, anayasal reformlar, çatışan toplumlarda anayasal değişimlerin hazırlanması, çatışma sonrası dönem toplumlari, ifade ve örgütlenme özgürlüğü, dilsel ve kültürel haklar, siyasal katılım ve temsiliyet, uyuşmazlıkların çözümünde kadının rolü, adalete erişim, hakikat ve uzlaşma komisyonları dahil olmak üzere geçiş dönemi adaleti mekanizmaları gibi stratejik konular üzerine araştırma ve tartışmalar yapılmasını kapsamaktadır.

DGE, farklı kesimleri, Türkiye ve yurtdışında yaşayan çeşitli uzmanlarla buluşturacak koşulları yaratarak, karşılaştırmalı örnekler üzerine tartışmayı ve benzer durumlarda pozitif neticeler ortaya çıkaran çeşitli mekanizmaları kıyaslama yoluyla inceleme imkanı yaratmayıda amaçlamaktadır. DGE’nin çalışmaları, temel sorunların sahiplenilip, konsensüs oluşturma kapasitesine sahip bir siyasal zemin yaratılması, yine bu temel sorunlara yerel ve siyasal zeminde çözümler bulunması çabalarını desteklemektedir.

Cengiz Çandar, Yılmaz Ensaroğlu, Mithat Sancar, Sevtap Yokuş, Kerim Yıldız

Demokratik Gelişim Enstitüsü

Demokratik Gelişim Enstitüsü

Direktör: Kerim Yıldız

Uzmanlar Kurulu:

Christine Bell

Cengiz Çandar

Yılmaz Ensaroğlu

Prof. Mervyn Frost

Prof. Penny Green

Martin Griffiths

Priscilla Hayner

Prof. Edel Hughes

Ram Manikkalingam

Prof. David Petrasek

Jonathan Powell

Sir Kieran Prendergast

Prof. Naomi Roht Arriaza

Prof. Mithat Sancar

Prof. Sevtap Yokus

Çatışmanın Cinsiyetçi Etkileri: Türkiye

İçindekiler

1. Çatışmanın Kadın üzerindeki orantısız etkisi : Uluslararası Yorumlar.....	52
i. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Kadın ve Çatışma ile ilgili kararları.....	52
a) Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1325 no.lu kararı	52
b) Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1820 no.lu kararı	53
ii) Kadınlara dair sözleşmelerde kadın ve çatışma üzerine yorum ve öneriler.....	54
a) CEDAW'un Kadına Yönelik Şiddet konusuna dair 19 no.lu önerisi.....	54
b) CEDAW'un Kadınlar ve Sağlık konusuna dair 24 no.lu önergesi	55
iii) Uluslararası Konferanslar: 1995 yılında Pekin'de yapılan Kadın ve Mücadele Platformu konulu Dördüncü Dünya Konferansı	55
2. Kadının Kamusal ve Siyasal Yaşama Katılımı	57
i. Neden daha fazla kadın Kamusal ve Siyasal yaşama katılmalıdır?	57
ii. Kadınlar Konvansiyonu ve kadının katılımı.....	57
iii) Kadının kamusal ve siyasal alana girmesinin önündeki engeller	58
iv) Kadının düşük düzeyde temsiline karşı çözümler	60
a) Devletin girişimleri.....	61
b) Geçici Özel Önlemler.....	61
v) Türkiye'de Kadının Temsili	62
3. Çatışmaların Çözümü ve Barışın İnşasında Kadının Varlığının Önemi	64
i. Kadının Katılımının Önemi	64
ii. Kadın ve Müzakere	66
iii. Kadın ve Silahsızlandırma.....	66
iv) Kadın Katılımının Arttırılması	67
4. Kadının Silahlı Çatışmalara Aktif Katılımı.....	69
i. Silahlı Gruplar – Kadın Otonomisinin genişlemesi midir?	69
ii. Kadın Savaşçıların Farkedilmezliği	70
iii. Kadın Savaşçıların Silahlı Mücadeleye Katılımında Feminist Söylemin Kullanımı	71
iv. Kadının Silahlı Çatışmalara Katılmasının Etkisi	72
5. Savaş ve Silahlı Çatışmaların Cinsiyetçi Boyutları	73
i. Zorunlu Göç	73
ii. Çatışmanın farklı aşamaları	75
a) Çatışma Öncesi Dönem	75
b) Çatışma Dönemi.....	76
c) Barış inşası ve Yeniden Yapılanma.....	77
Sonuç	79
Kaynakça	80

1. Çatışmanın Kadın üzerindeki orantısız etkisi: Uluslararası Yorumlar

Çatışmaların cinsiyetçi etkilerine dair giderek büyüyen uluslararası hukuk ve yasal yorumlamalar literatürü, uluslararası sözleşmeler¹¹⁴, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararları¹¹⁵, uluslararası hukuk kurumlarının hukuki yorumları¹¹⁶ ve aynı konu üzerine yapılan uluslararası konferanslardan¹¹⁷ oluşmaktadır. Tüm bu çalışmalar, çatışmanın kadın üzerindeki orantısız etkisi ve kadının barışın inşası sürecine katılımındaki önemin anlaşılmasına ciddi katkıda bulunmuştur.

Bu makale, Türkiye örneği özelinde kadının kamusal hayata, karar verme ve barış inşası süreçlerine katılımını araştırmak, katılımının önündeki engelleri tespit etmek ve temsil sorununun üstesinden gelmek için bazı önerilerde bulunmak üzere hazırlanmıştır. Türkiye ve dünyanın başka yerlerindeki çatışmaların kadınlar üzerindeki cinsiyetçi etkisinin yanısıra, kadının demokratik ilerleme ve barışın inşası sürecinin her aşamasına müdahil olmasının önemine vurgu yapmaktadır.

i. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Kadın ve Çatışma ile ilgili kararları

a) Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1325 no.lu kararı¹¹⁸

2000 yılında kabul edilen BM Güvenlik Konseyi'nin 1325 no.lu kararı, kadın, güvenlik ve barış alanında çok önemli bir karar olarak kabul edilir¹¹⁹. Oybirliği ile kabul edilen bu karar, barışın inşası ve korunmasında kadının katılımının önemine vurgu yaparken silahlı çatışmalar sırasında kadının cinsiyete dayalı saldırılardan korunması çağrısını yapar. Karar, barış süreçlerinin her unsuruna cinsiyetçiliğe duyarlı bir yaklaşımının yerleştirilmesi için bir çerçeve de sunmaktadır. Kararı takiben, karar alma, barışın korunması, çatışma sonrası süreçlerin yanısıra BM Güvenlik Konseyi ve BM Genel Sekreterliği'nin çalışmalarında cinsiyetçiliğe duyarlı bir yaklaşımının öne çıkması için adımlar atılmış, kadın haklarının korunması, BM'nin ana faaliyetlerinden biri haline getirilmeye çalışılmıştır.

¹¹⁴ 1998 tarihli Uluslararası Ceza Mahkemesi Üzerine Roma Statüsü, cinsel ve cinsiyete dayalı şiddeti uluslararası hukukun ihlali olarak sayan ilk uluslararası sözleşmedir.

¹¹⁵ BM Güvenlik Konseyinin 1325 ve 1820 sayılı kararları.

¹¹⁶ BM Kadına Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, cinsiyete dayalı şiddet ve çatışmanın kadına yönelik diğer etkileri üzerine genel yorum ve önerilerde bulunmuştur.

¹¹⁷ 1995 yılında Pekin'de yapılan Kadın ve Mücadele Platformu konulu Dördüncü Dünya Konferansında Silahlı çatışmalara ana konulardan birisiydi.

¹¹⁸ S/RES/1325 (2000)

¹¹⁹ Bkz: <http://www.un.org/womenwatch/osagi/wps/> . Son erişim tarihi: 14/06/2011Bkz

BM Güvenlik Konseyi'nin 1325 no.lu kararı uluslararası sivil toplum kuruluşları, hükümetler ve akademisyenler tarafından başlarda 'kadınların uzun süredir beklediği bir fırsat kapısı'¹²⁰ olarak değerlendirilirken, daha sonra başta pratikteki uygulaması da dahil olmak üzere pek çok eleştiri almıştır. Kararın en zayıf noktalarından biri örneğin izleme organları gibi uygulama mekanizmalarından yoksun olması, ve ¹²¹ kararın gereklerini net bir şekilde uygulaması için baskı işlevi görebilecek zaman sınırı olan hedeflerinin eksik olmasıdır. Kararın diğer eksik bir yanı ise, Sivil toplumun, Sivil Toplum Kurumları ve benzeri kurumların böyle bir kararın varlığından haberdar olmamalarıdır. Bu durum bir anlamda BM'nin bilgi akışındaki eksikliği ve yeteri oranda kadının barışı-koruma misyonlarında üst düzey görevler üstlenmedikleri ve yine kadınların Birleşmiş Milletler' Genel Sekreterlik Özel Elçilik¹²² görevlerinde yeteri kadar görünür olmadıklarını gösteriyor. BM bütçesinin cinsiyet eşitliği alanına orantısız dağılımının da etkili olduğu bu durumun ortaya çıkmasında,¹²³ BM'nin Cinsiyet ile ilişkili alanlarda diğer alanlara kıyasla daha az personel ile faaliyet yürütmekte olduğu¹²⁴, görev yetkisi olmadığı¹²⁵, BM Güvenlik Konseyinin araştırma gezileri sırasında kadın örgütleri ile kurduğu sınırlı ilişkiler de ¹²⁶ rol oynamaktadır.

b) Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1820 no.lu kararı¹²⁷

¹²⁰ Bkz: CHOWDHURY, Ambassador Anwarul K (2010) 'Doable fast track indicators for turning the 1325 promise into reality', s.1. BM Güvenlik Konseyinin 1325 sayılı kararının düzeltilmesi için 27 Temmuz 2010 tarihinde United States Institute of Peace, Washington DC'de yapılan çalışma toplantısının açılışında sunulmuştur.

¹²¹ Konunun muhataplarına BM Güvenlik Konseyi, BM Genel Sekreterliği ve Üye ülkelerde dahildir.

¹²² United States Institute of Peace'in 'Where are all the women peacekeepers?' (Kadın Barış Elçileri Nerede?) başlıklı sunumu. Bkz:

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:7W0dRO7Hv0wJ:www.usip.org/events/where-are-the-women-peacekeepers+lack+of+women+peacekeeping+missions&cd=1&hl=en&ct=clnk&gl=uk&client=firefox-a&source=www.google.co.uk>

¹²³ Bkz: Gender and Development Network: 'UN Women: A new opportunity to deliver for women', s.5,

http://www.thegodmothers.org.uk/Images/UN%20Women%20%20A%20new%20opportunity%20to%20deliver%20for%20women_tcm104-29973.pdf

¹²⁴ Bkz: United States Institute of Peace'in 'Where are all the women peacekeepers?' (Kadın Barış Elçileri Nerede?) başlıklı sunumu.

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:7W0dRO7Hv0wJ:www.usip.org/events/where-are-the-women-peacekeepers+lack+of+women+peacekeeping+missions&cd=1&hl=en&ct=clnk&gl=uk&client=firefox-a&source=www.google.co.uk> s.8

¹²⁵ Bkz: United States Institute of Peace'in 'Where are all the women peacekeepers?' (Kadın Barış Elçileri Nerede?) başlıklı sunumu.

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:7W0dRO7Hv0wJ:www.usip.org/events/where-are-the-women-peacekeepers+lack+of+women+peacekeeping+missions&cd=1&hl=en&ct=clnk&gl=uk&client=firefox-a&source=www.google.co.uk> s.8

¹²⁶ Bkz: United States Institute of Peace'in 'Where are all the women peacekeepers?' (Kadın Barış Elçileri Nerede?) başlıklı sunumu.

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:7W0dRO7Hv0wJ:www.usip.org/events/where-are-the-women-peacekeepers+lack+of+women+peacekeeping+missions&cd=1&hl=en&ct=clnk&gl=uk&client=firefox-a&source=www.google.co.uk> s.13

¹²⁷ S/RES/1820 (2008)

BM Güvenlik Konseyi 1325 no.lu kararını takiben 2008 yılında 1820 sayılı kararı kabul etmişti. Bu karar direkt olarak çatışma ve çatışma sonrası dönemde uygulanan cinsel şiddet ile ilgili olup çatışma esnasında sistematik olarak uygulanan cinsel şiddet ve uluslararası barış ve güvenliğin korunması arasındaki doğrudan ilişkiye vurgu yapmaktadır. Kararla birlikte Güvenlik Konseyi, şiddeti sona erdirmek için önlem alma, sorumluları cezalandırma, sistematik şiddetin uygulandığı durumlarda rapor hazırlama ve şiddeti ortadan kaldırmak için stratejiler geliştirme vaadinde bulunmaktadır.

Kararın içeriğinde uygulamaya yönelik güçlü öğeler mevcuttur. Bu öğeler arasında en önemlisi çatışmalar sırasında sivillere uygulanan cinsel saldırıların Güvenlik Konseyi'nin görev tanımı içinde olduğuna dair açık bir dil kullanılmasıdır. 1825 sayılı kararda kullanılan dil aynı zamanda cinsel şiddet ve uluslararası güvenlik konularına açıklık getirmekte, ikisi arasında bağlantı kurarak bu tür durumlarda uluslararası müdahalenin koşullarına dair belirsizliği de azaltmaktadır¹²⁸. Bu kararın bir diğer güçlü yönü ise cinsel saldırıların çatışmanın kaçınılmaz bir sonucu olduğu yönündeki sabit fikirleri yıkıyor olmasıdır.

Karar aynı zamanda kadınların karar alma mekanizmalarına katılımının önemini, cinsel şiddet sorununun failini öne çıkararak vurgu yapmaktadır. Kararın bu güçlü yanlarına rağmen zayıflıkları da mevcuttur. En temel eksikliklerinden birisi çatışmalar sırasında yaşanan cinsel şiddetin hangi boyutlarda yaşandığının tanımlanmasında yaşanmaktadır. Kararın yoğunlaştığı nokta bir kişinin cinsiyeti sebebiyle çatışma sırasında maruz kaldığı her türlü şiddetten ziyade sadece cinsel şiddettir. Ayrıca karar, çatışma öncesi ve sonrası dönemi içermeyecek bir şekilde kendisini sadece çatışma dönemi ile sınırlamaktadır. Kadının karar alma mekanizmalarına katılımının öneminden bahsetmesine rağmen uzun dönemde istikrara hizmet edecek olan kadınların polis kuvvetleri ve diğer organlara katılımının önemini gözden kaçırmaktadır. Son olarak aynen 1325 no.lu kararda olduğu gibi takip ve raporlama mekanizmalarından da yoksundur.

ii) Kadınlara dair sözleşmelerde kadın ve çatışma üzerine yorum ve öneriler

a) CEDAW'un Kadına Yönelik Şiddet konusuna dair 19 no.lu önerisi¹²⁹

1979 yılında kabul edilen Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (CEDAW), Silahlı çatışmalar ve kadının durumu konusundaki en önemli uluslararası mekanizmalardan biri olmuştur¹³⁰. CEDAW sözleşmesinin kendisi bu alana dair özgün bir madde içermemesine rağmen, Komite yapmış olduğu genel öneriler ile konuyu ciddi anlamda gündemleştirmiştir. Komitenin 1992 yılında kabul ettiği kadına yönelik şiddete dair 19 numaralı öneri

¹²⁸ Bkz: International Women's Tribune Centre: *'United Nations Security Council Resolution 1820 – A preliminary assessment of the challenges and opportunities'* (2009), s. 21.

Bkz: http://www.iwtc.org/1820blog/1820_paper.pdf. son erişim tarihi 14/06/11

¹²⁹ 1992'deki 11. Oturum

¹³⁰ 2003 yılında kabul edilmiş olan Afrikadaki Kadının Hakları üzerine İnsan Hakları ve Halkların Hakları Afrika Sözleşmesi Protokolü, CEDAW'dan farklı olarak çatışma ve savaş zamanlarında 'kadının durumu' ile ilgili tanımlama içerdiği için bu alandaki en kapsamlı araç durumundadır.

CEDAW tarihinde ilk kez şiddetin cinsiyetçi bir karakteri olduğu iddia edilmiş, cinsiyete dayalı şiddetin bir ayrımcılık durumu olduğu, kadının hak ve özgürlüklerini erkekler ile tam bir eşitlik içinde yaşamasına engel teşkil ettiğini, kadının kadın olduğu için şiddete maruz kaldığını karar altına almıştır. Bu önerge aynı zamanda cinsiyete dayalı şiddetin kadını orantısız bir şekilde etkileyen bir şiddet türü olduğunu ifade etmektedir.

Bu önergede savaş, toprak işgali ve çatışma durumunun, öncelikle fahişeliğin, kadın ticareti ve kadına yönelik cinsel tacizin artışı gibi sonuçlar doğurduğu tespit edilerek özel koruma ve cezai önlemler alınmasını gerektiren durumlar detaylıca incelenmiştir. Yine aynı zamanda yerel ve uluslararası silahlı çatışmalar sırasında kadın haklarının eşitlik temelinde korunmasına dair insancıl normları da ortaya koymaktadır.

b) CEDAW'un Kadınlar ve Sağlık konusuna dair 24 no.lu önergesi¹³¹

CEDAW komitesi tarafından hazırlanan bir diğer Genel Önerge ise Kadınlar ve Sağlık konusuna dair 24 no.lu önergedir. Bu önergede, savaş ve silahlı çatışmaların sağlık dahil olmak üzere yaşamın bütün alanlarına yönelik yaygın etkileri olduğu hesaba katılmaktadır. Komite, çatışma durumu yaşamış ya da sığınmacı durumuna düşmüş kadınlar başta olmak üzere, üye devletlere bu tür durumlarda travma tedavisi ve danışmanlık hizmeti de dahil olmak üzere gerekli korunma ve sağlık hizmeti verilmesini salık vermektedir.

Önerge taraf devletlere, fiziksel anlamda görülen zararın yanısıra çatışmanın neden olduğu psikolojik etkilerin de ortadan kaldırılması için gerekli önlemlerin alınmasını hatırlatırken, kadınların çatışma sürecinin bir sonucu olarak bu tür zararlara maruz kalmaya en açık kesim olduğu belirtilmekte ve alınacak sağlık önlemlerinin kadınların ihtiyacına denk düşen, onların insan hakları ve haysiyetlerine uygun olmasını önermektedir.

Mayıs 2011 tarihini taşıyan gözlem raporuna göre BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi , Türkiyenin farklı bölgelerinde bu haklardan faydalanma konusunda erkekler ile kadınlar arasındaki farklılara dikkat çekmiştir. Örneğin, devam eden çatışmalardan dolayı cinsel ve üreme alanındaki sağlık imkanlarına erişim imkanı olmadığı için anne ölüm oranının Kürtlerin yaşadığı bölgelerde daha yüksek olduğu ifade edilmektedir.

iii) Uluslararası Konferanslar: 1995 yılında Pekin'de yapılan Kadın ve Mücadele Platformu konulu Dördüncü Dünya Konferansı

Kadın ve çatışma konusunun küresel anlamda tartışılmasında uluslararası konferansların önemli bir yeri vardır. 1995 yılında Pekin'de yapılan ve o güne kadar yapılmış en büyük BM konferansı olma özelliği taşıyan, cinsiyet eşitliği, kalkınma, barışın küresel sorumluluğu üzerine olan konferans sonrası hazırlanan Pekin Deklarasyonu ve Mücadele Platformu, özel olarak Cinsel şiddet ve kadının silahlı çatışmalar sırasındaki durumuna odaklanmıştır. Pekin

¹³¹ 1999 yılındaki 20. Oturum

konferansı, silahlı çatışmalar bağlamında kadına yönelik şiddet konusunun altını çizerek konunun aciliyet arzeden önemini dünyanın gündemine taşımıştır. Ancak sürece eleştirel yaklaşımlar konferansın tam tersine bu alana yoğunlaşmak açısından kaçırılan bir fırsat olduğunu ve barışın taahhüt altına alınmasında başarısız kaldığını ifade etmektedirler.

Konferans ve Platform'un amacı, BM Güvenlik Konseyi ve CEDAW Komitesinin de aldığı kararlar uyarınca kadının karar verme, çatışma çözme, barışı kurma mekanizmaları ile eğitim etkinliklerine katılımını arttırmaktır. Ancak burada üzerinde düşünülmesi gereken nokta, sırf kadının bu alanlardaki varlığının sonuçta ciddi bir farklılık yaratmaya yetip yetmeyeceğidir¹³².

Çatışmanın cinsiyetçi boyutları ve etkilerinin tanınmasına dair uluslararası hukuk ile hukuki yorumlamalar alanında bir ilerleme görülmekle birlikte, yukarıda bahsettiğim hedeflerini gerçekleşmesi süregiden zorlu bir sürece işaret etmektedir. Bu tür araçların pratikteki uygulaması çok zor olduğu Türkiye gibi ülkelerde çok daha açık bir şekilde kendini göstermektedir. Kadının ihtiyaç duyduğu alanlardaki sorunlara yanıt olmak, sürekliliği olan bir barış ve demokrasi ortamı oluşturmak için, kadının kamusal yaşamın her aşamasında katılım ve temsili önünde engel oluşturan, başta CEDAW olmak üzere kadınların haklarını koruma altına alan uluslararası sözleşmelerin takibi, kadınların yerel ve uluslararası alanda önemli mevkilerde yer alma konusundaki eksiklikler ile zaman sınırı olan hedeflerin eksikliği gibi sorunlara ivedilikle yanıt bulunmalıdır.

¹³² Dianne Otto'ya göre ' silahlı çatışmaları düzenleyen kurallar ile, küresel düzeni koruyan militarist yapı değişmeden, kadının karar verme mekanizmalarına katılması bir jestten öte değildir.16 numaralı dipnotta belirtilen kaynağın 24. Sayfasına bakınız. Bu açıdan bakıldığında acaba kadının yüzeysel boyutta katılımdan ziyade, küresel boyuttaki militaristleşme ile barış ve çatışmaların çözümü yaklaşımının temellerinin bir bütün olarak değişmesine mi daha fazla ilgi göstermek gerekir?

2. Kadının Kamusal ve Siyasal Yaşama Katılımı

i. Neden daha fazla kadın Kamusal ve Siyasal yaşama katılmalıdır?

Kadınların siyasal ve kamusal yaşama katılımı konusunda son yıllarda bir bilinç artışı olmasına rağmen yine de yavaş ve düzenli olmayan bir seyir izlemektedir. 2010 yılı sonunda elde edilen rakamlara göre dünya genelinde kadınların parlamentoda temsilci olma oranı bugüne kadarki en yüksek oran olan yüzde 19.1'e ulaşmıştır, ama bu rakamın hem eşit hem de BM'nin hedef yüzde 30¹³³ oranını yakalamasının oldukça uzak bir ihtimal olduğu görülmektedir. 2011 yılının Haziran ayında yapılan genel seçim sonuçlarına göre TBMM'de kadın milletvekili oranı 78 milletvekiliyle yüzde 14 oranında kalmaktadır. Bu oran bir önceki dönemde yüzde 9 olan orana göre ciddi bir artış olmasına rağmen, küresel boyuttaki ortalamanın altında kalmaktadır.

Kadının siyasal ve kamusal hayata dahil edilmesinin çok çeşitli nedenleri vardır. Kadınların Geliştirilmesi Bölümü'nün yayınladığı Kadın ve Erkeklerin Karar Verme Süreçlerine Katılımı Üzerine Uzmanlar Topluluğu Toplantısı Raporunda¹³⁴ şu argümanlar öne sürülmektedir: kadınlar nüfusun yaklaşık yarısını temsil etmektedir ve bu durum temsil düzeyinde karşılığını bulmalıdır, kadınlar çatışmada dahil olmak üzere pek çok alanda erkeklerden farklı tecrübeler yaşamaktadırlar ve kadını etkileyen bu durumlar gerek politika belirleme gerek de karar alma dönemlerinde kabul edilmelidir, kadınların çıkarları ve istekleri erkeklerden farklıdır ve bu sebeple kadınlar kadınlar tarafından ifade ve temsil edilmelidir, ve sonuç olarak demokrasi ancak kadınlar ve erkekler eşit düzeyde temsil edilirse güçlenip zenginleşebilir. Kadınların çatışmayı ilk elden yaşadığı bölgelerde ise kadınların çıkarlarının ulusal düzeyde temsil edilmesi zaruridir.

ii. Kadınlar Konvansiyonu ve kadının katılımı

Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesinin (CEDAW) 7. Maddesi kadının siyasal ve kamusal yaşamda ayrımcılığa uğramaması hakkını düzenlemektedir. CEDAW Komitesinin 23 numaralı Önergesi ise bu hakkı daha da geliştirmekte, gerçek anlamda bir değişimin yaratılabilmesi için, kadının, uluslararası müzakereler, barışın korunması çalışmaları, önleyici diplomasinin bütün aşamaları, arabuluculuk, insancıl yardım, sosyal uzlaşma, barış müzakereleri ve uluslararası ceza sistemine¹³⁵ katılımının önemini daha da belirginleştirmektedir. Önerge özellikle silahlı ve diğer türden çatışmaların kadınlar üzerine erkeklerden farklı etkilerini anlayabilmek için cinsiyet-duyarlı perspektifin uygulanmasının önemi üzerinde durmaktadır.

Bu genel önerge aynı zamanda kadına yönelik, medya dahil olmak üzere kullanılan kalıplaşmış yaklaşımlara ve bu yaklaşımların onların siyasal ve kamusal yaşama

¹³³ Bkz: Inter-Parliamentary Union report 'Women in Parliament in 2010: The Year in Perspective' s.9 <http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=en&q=cache:qaTu78GROIkJ:http://www.ipu.org/pdf/publications/wmnpers10-e.pdf+global+average+%2B+Women+in+parliament+%25+2010&ct=clnk> . Son erişim tarihi: 22/06/11

¹³⁴ Bkz: UN DAW 'Equal Participation for Women and Men in Decision Making Processes, with particular emphasis on Political Participation and Leadership' Expert Group Meeting, Addis Ababa, 24-27 October 2007: retrieved on 22/06/11 at <http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/eql-men/index.html> . Son erişim tarihi: 22/06/11

¹³⁵ Bkz: CEDAW General Recommendation23 <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm#recom23>

katılımı üzerindeki etkilerine de bakmaktadır. Bu tür yaklaşımlar kadınların finans ve çatışmaların çözümü gibi alanlardan ziyade çevre ve sağlık gibi daha yumuşak olarak görülen alanlara katılımına yol açabilir. Türkiye medyasında kadınlara yönelik olarak genelde onların aile içinde ev işlerinden sorumlu olduğunu ifade eden kalıplaşmış bir yaklaşım vardır¹³⁶. Bunun yanı sıra, Türkiye medyası ülke gerçeğine aykırı bir şekilde sadece Türk kimliğine dayalı tek kimlikli bir ülke portresi çizmekte, ülkenin dil, etnik kimlik ve cinsel zenginliğini yadsıyan bir yaklaşım sergileyerek hem diğer azınlık grupları hem de siyasallaşmış ya da erk sahibi kadınları yok saymaktadır. Devletin medya üzerinde artık bir tekel olmadığı gözönüne getirildiğinde karşımıza kadının kamuya daha farklı ve doğru yansıtılması için ciddi bir fırsat bulunmaktadır. Medya kadının görünür ve duyulur kılınması için önemli bir araçtır.

Türkiye toplumunun gelişip ilerlemesi için kadının katılımının sağlanması kilit bir önem arz etmektedir.

iii) Kadının kamusal ve siyasal alana girmesinin önündeki engeller

Küresel boyutta kadınların siyasal ve kamusal alanlarda katılım ve karar alma mekanizmalarında görev almaları önünde bir dizi engel mevcuttur. Bu engeller arasında ülkede uygulanan seçim sistemi de vardır. Örneğin nisbi temsil sisteminin uygulandığı ülkelerde, kadının temsil oranı daha yüksektir¹³⁷. Siyasal partilerin yapısı da kadınların siyasal yaşama katılımı konusunda belirleyici özellikte bir faktördür¹³⁸. Siyasal partinin iç kültürü, kadınlara ulaşması açısından önemli bir rol oynayabilir. Eğer partiye ataerkil bir kültür yapısı hakimse ve stratejik olarak bir oy verici olarak görülüyorsa, o zaman kadınlar parti karar alma politika belirleme süreçlerine çok daha az katılacaklardır. Siyasal partilerin iç kültürü, seçimlerde kadınların adaylığına ilişkin de ciddi bir etkiye bulunmaktadır.

Kadınlar aday olmayı başarsalar dahi, diğer faktörler kadınların önünde engel teşkil etmeye devam edebilir. Evişleri, Aile sorumluluğu, çiftçilik gibi ücretsiz işlerin yanı sıra ücretli işlerde çalışan kadınlar iki kat bir yükün altında¹³⁹ ezilmektedirler. Bu koşullar altında bir de siyasal seçim kampanyası yürütmenin müthiş bir zaman isteyen yükü eklenince ciddi zorluklar ortaya çıkmaktadır. Kadınlar eğer maddi olarak bağımsız değillerse, yürüttükleri seçim kampanyaları için maddi kaynak sıkıntısı ile de karşılaşacaklardır. Erkeklerin rahatlıkla sahip olduğu ataerkil ve erkeklerin yoğun olduğu ağlara sahip olmadıkları için kadınların siyasal bağları da zayıf kalacaktır. Türkiye örneği gözönüne alındığında ailelerin ataerkil, baba soyuna ve daha çok erkeğin akraba ilişkilerine dayanan bir yapıda olduğu görülecektir. Kadınlar

¹³⁶ Bkz: IKIZLER, Ayşe S (2007) 'Gender role representations in Turkish television programmes', St. Mary's College of Maryland, s.34,

http://www.smcm.edu/psyc/_assets/documents/SMP/Showcase/0607-AIkizler.pdf

son erişim tarihi: 14/07/11

¹³⁷ Bkz: IKIZLER, Ayşe S (2007) 'Gender role representations in Turkish television programmes', St. Mary's College of Maryland, s.15,

http://www.smcm.edu/psyc/_assets/documents/SMP/Showcase/0607-AIkizler.pdf

son erişim tarihi: 14/07/11

¹³⁸ Bkz: IKIZLER, Ayşe S (2007) 'Gender role representations in Turkish television programmes', St. Mary's College of Maryland, s.15,

http://www.smcm.edu/psyc/_assets/documents/SMP/Showcase/0607-AIkizler.pdf

son erişim tarihi: 14/07/11

¹³⁹ Kadının ücretli iş dışında ev içindedeki ücretsiz işçi olduğu düşünüldüğünde yükü erkeğe göre daha fazladır. Bkz: BITTMAN, Michael and WAJCMAN, Judy (2000) 'The Rush Hour: The Character of Leisure Time and Gender Equity', *Social Forces* 79(1) 184

evlendikleri erkeğin evine taşınır, onun soyadını alır ve aile reisliği genelde erkeğin işidir. Yaşama dair düzenlemeler ve birincil aidiyetler erkek merkezlidir, ve aile yaşamı da bu çerçevede sürdürülür¹⁴⁰.

Pek çok ülkede siyasal kurumlar cinsiyet-duyarlı ortamlar sunmazlar. Örneğin, çocuk bakım imkanı sağlamazken, meclis oturumu geç saatlere kadar sürüyor olabilir ya da toplantılar kadınların çocuklarına bakma sorumluluğu olduğu gerçeğini gözönünde tutmayarak hazırlanabilmektedir. Kadın adayların önündeki bir diğer büyük engel ise şiddettir. Yine pek çok ülkede kadınlar seçim çalışmaları sırasında ayrımcılığa uğramakta, şiddet ve tacize maruz kalmakta, bunun bir sonucu olarak pek çoğu siyasal hedeflerinden vazgeçmektedirler¹⁴¹.

Kadının siyasal yaşama katılımı önündeki engellerden bir diğeri ise sınırlı hareket etme olanağıdır. Kırsal kesimlerde yaşayan kadınların¹⁴² önemli bir kısmı çoğunlukla kentlerde bulunan siyasal kurum ve örgütlere rahatlıkla ulaşamamaktadır. Kırsal bölgelerdeki kadınların okur-yazarlık oranının düşük olması, siyasal yaşama katılımını engelleyen bir başka etkidir. Kırsal bölgelerde erkek çocukların eğitimine kız çocuklarına öncelik verilmektedir. Avrupa Komisyonu'nun Türkiye'ye ilişkin 2010 yılı İlerleme Raporu'nda kadınların ortaöğretim ve ileri derecede eğitim imkanlarına erişimi konusunda problem yaşadığı tespitinde bulunularak, kadına ilişkin kalıplaşmış basmakalıp düşüncelerin (Kadına yönelik bu tür görüşler okul kitapları aracılığıyla okullarda da hakimiyetini sürdürmektedir) değiştirilmesi için çalışmalar yapılması önerisinde bulunmaktadır. Aynı rapor, Türkiye'ye kırsal bölgelerde yaşayan kadınların eğitimi yarıda bırakma oranını düşürmesi ve genel anlamda eğitimin kalitesini artırması yönünde gerekli önlemleri alması uyarısında bulunmaktadır¹⁴³. Kadınların eğitime erişimi ve dolayısıyla kamusal yaşama katılımını sağlamak için ülkedeki eğitim sisteminin bütün aşamalarında cinsiyetler arası eşitsizliğin ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Erkeklerin ülkenin resmi dilini öğrenme olanakları kadınlara göre daha fazladır. Örneğin, Türkiyede yaşayan azınlık gruplara mensup erkekler Türkçeyi zorunlu askerlik hizmeti gibi görevler sırasında öğrenebilirken, aynı azınlık gruplarına mensup kırsal bölgelerde yaşayan kadınlar sadece kendi anadillerini biliyor olabilir. Kürtçe başta olmak üzere azınlık dilleri uzun yıllar boyunca Türkiye'de yasaklanmış, hali hazırda da pekçok engelle karşılaşmaktadır. Kürtçe resmi dil olarak kabul edilmediği gibi, okullarda Kürtçe eğitim yapılması da mümkün değildir. Türkiye'nin en büyük Kürt şehri olan Diyarbakır'da okur-yazar olmayan kadın sayısı yüzde 50 ile 60 arası oranlarda tespit edilmiştir¹⁴⁴. Hal böyle olunca sadece Kürtçe okuyan kadınlar seslerini daha az duyurabilmekte, bu kadınlar ülke genelinde kamusal alana katılımında da çok ciddi zorluklarla karşılaşmaktadırlar.

¹⁴⁰ Bkz: GEERSE, Miriam (2010) *The everyday violence of forced displacement: Community, memory and identity politics among Kurdish internal forced migrants in Turkey*, Rozenberg Publishers, Amsterdam, s.68

¹⁴¹ Bkz: IKIZLER, Ayse S (2007) *Gender role representations in Turkish television programmes*, St. Mary's College of Maryland, s.14, http://www.smcm.edu/psyc/_assets/documents/SMP/Showcase/0607-AIkizler.pdf

son erişim tarihi: 14/07/11

¹⁴² CEDAW'un kırsal bölgelerdeki kadınların hakları üzerine olan 14. Maddesine bakınız

¹⁴³ Bkz: International Women's Tribune Centre: *United Nations Security Council Resolution 1820 – A preliminary assessment of the challenges and opportunities* (2009),s. 25, http://www.iwtc.org/1820blog/1820_paper.pdf

¹⁴⁴ Bkz: <http://rojwomen.com/2011/05/31/un-raises-concerns-about-disparities-in-the-enjoyment-of-economic-social-and-cultural-rights-between-men-and-women-and-between-region-in-turkey/>

Pek çok toplumda kadına eş, anne ve bakıcı gibi kalıplaşmış roller biçilmesi sebebiyle, bu kadınların kamusal yaşama katılmaları durumunda aileler ve toplumun genelinden bu kadınlara karşı bir tepki de oluşabilir. Bu durum, erkeklerin baskın olduğu alanlara kadın katılımını engelleyen bir durumun ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Erkeklerin güvenlik, dış ilişkiler ve makroekonomik politikaların belirlenmesi alanlarında söz sahibi olmaları da kadına yönelik bu tür basmakalıp görüşleri güçlendirir. Bir bütün olarak Türkiye örneği göz önüne alındığında ise kadınlar uzun yıllardan beri şiddet¹⁴⁵, kızlık zarı testi, namus cinayetleri, önceden planlanmış infazlar ve son yıllarda oldukça fazla artış gösteren ev içi şiddetin¹⁴⁶ mağduru olmuşlardır. Bunların yanısıra zorunlu evlilik gibi uygulamalar başta olmak üzere pek çok ayrımcı uygulamanın da kurbanı kadınlardır. AİHM tarafından verilen *Opuz vs. Turkey*¹⁴⁷ kararı, fiili olarak erkeğe uygulanan dokunulmazlığın yanısıra yasal düzenlemelerinin eksikliği ile korumacı kanunların uygulanmasında yaşanan eksiklikleri gözler önüne sermektedir. Devletin kadına yönelik şiddeti zımni olarak kabul etmiş olması kadınlarla erkeklerin eşit olmadığına dair açık bir mesaj vermektedir.

Türkiye gibi geleneksel olarak ataerkil bir yapıya sahip olan ülkelerde kadına yönelik ayrımcılıkların ortadan kaldırılması yavaş ilerleyen bir süreç olacaktır, fakat bu yönde değişimin sağlanması değişim için kaçınılmazdır ve değişimi hızlandırmak için bu alandaki çabaların artırılması gerekmektedir. Avrupa Komisyonunun Türkiye raporuna göre 'cinsler arası eşitlik ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi noktasında hazırlanan ülke planı yeterli insan kaynağına ve finansal kaynağa sahip değildir'¹⁴⁸. Kadın haklarına yönelik kapsamlı yaklaşımın bir parçası olarak yargı birimleri ve bütün kamusal alanlara yönelik eğitim verilebilmesi için yeterli oranda ulusal kaynak ayrılmalıdır.

iv) Kadının düşük düzeyde temsiline karşı çözümler

Yeryüzünün genelinde Kadınların kamusal ve siyasal hayat ve karar alma mekanizmalarındaki temsili sorununu ortadan kaldırmak düşünüldüğü kadar kolay değildir. Türkiye bağlamında ise bu soruna çözüm bulmak içselleştirilmiş tavırlar ve din ve muhafazakar geleneksel uygulamalar sebebiyle daha da zor ve karmaşık bir hale gelmektedir. Ciddi ve sağlam bir değişim için bilinç ve bakış açısı değişikliği gereklidir. Aşağıdaki (a) ve (b) bölümlerinde de belirtileceği gibi, bu yönlü davranışlar temelden düzeltilmediği ve kültürel olarak yeni bir yaklaşım sağlanmadığı sürece bu tür önlemlerin tek başına kadının durumunu iyileştirmek için yeterli olmayacağını akılda tutmak gerekir¹⁴⁹.

¹⁴⁵Bkz: <http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=en&q=cache:uAUzfVfz2SkJ:http://www.jihadwatch.org/2011/05/turkey-violence-against-women-reaches-level-of-gencide-islamic-supremacist-government-resists-refo.html+number+of+women+killed+in+conflict+%2B+turkey+%2B+Kurdish&ct=clnk>

¹⁴⁶Bkz : <http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=en&q=cache:uAUzfVfz2SkJ:http://www.jihadwatch.org/2011/05/turkey-violence-against-women-reaches-level-of-gencide-islamic-supremacist-government-resists-refo.html+number+of+women+killed+in+conflict+%2B+turkey+%2B+Kurdish&ct=clnk>

¹⁴⁷ *Opuz v Turkey* [2009] ECHR 33401/02 (karar tarihi 9 Haziran 2009)

¹⁴⁸ Bkz: International Women's Tribune Centre: 'United Nations Security Council Resolution 1820 – A preliminary assessment of the challenges and opportunities' (2009), s. 26. Bkz: http://www.iwtc.org/1820blog/1820_paper.pdf . son erişim tarihi 14/06/11

¹⁴⁹ Kadının parlamento'da temsil oranını yükseltmek için kota uygulamama giden İran bu tür devletlere örnek teşkil etmektedir. Bu tür önlemlerin kadınlara yönelik köktenci yaklaşımları ne kadar etkileyeceği ise zamanla gözlemlenecek bir durumdur.

a) Devletin girişimleri

Demokrasi ve barışa giden yolda kadınların temsilinin öneminin anlaşılabilmesi için devletlere düşen görev, cinsiyete duyarlı yaklaşımların toplumun genelinde yaygınlaştırılması ve yaşamın her alanında kadınların katılımını sağlamak için aktif çalışmalar içinde bulunmasıdır. Bu çabalara, ülkedeki yasaların gözden geçirilip yeniden düzenlenmesi, kadınların kamusal ve siyasal alana sağlıklı bir şekilde katılımı için anayasal çerçevenin oluşturulması da dahildir. Devletler aynı zamanda kadının eşit temsilini vurgulayan CEDAW gibi uluslararası sözleşmelerin imzalanıp kabul edilmesini sağlamalı ve bu tür sözleşmelere konulmuş çekinceler varsa bunların en kısa sürede ortadan kaldırılması için çalışmalarda bulunmalıdır.

Devlet düzeyinde yapılacak diğer çalışmalar arasında kadının eşit temsiline olanak sağlamak için kamu kaynaklarının sağlanması, kadının devlet kanallı medyaya erişiminin sağlanması ve cinsiyet yaklaşımına duyarlı öğretim programları ve müfredatın hazırlanması, devletin tüm kademelerinin bu esas çerçevesinde eğitilmesidir. Kadının katılımını amaçlayan kısa vadeli hedefler belirlenmesi ve hedeflere ulaşılan kadar geçici özel önlemlerin alınması da devletin bu alanda ilerleme sağlamak için uygulayabileceği diğer yöntemlerdir.

b) Geçici Özel Önlemler

CEDAW Komitesi'nin 2010 yılının Temmuz tarihli¹⁵⁰ Türkiye Altıncı Periyodik Raporunu incelemesinde kadınların siyasal ve kamusal yaşamda, özellikle de liderlik düzeyinde ve karar verme mekanizmalarında ciddi olarak düşük oranda temsil edildiğine dair kaygılarını ifade etmiştir. Komite aynı zamanda kadının siyasal ve kamusal alanlarda tespitine imkan sağlayabilecek Geçici Özel Önlemlerin (kota gibi)¹⁵¹ uygulanmasını vurgulamış, bu alana dair yasal düzenlemelerin mevcut olmadığını ifade etmiştir. Bu kaygıların benzerleri 2001 yılının Mayıs ayında Türkiye üzerine değerlendirme yapan BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi tarafından da ifade edilmiştir. Komite kadının siyasal yaşamdaki temsilini özendirmek için kota sisteminin uygulanması çağrısında da bulunmuştur.

Geçici özel önlemler kadınların temsilini arttırması üzerinde toplumun genelinde eşitliğin sağlanmasına da katkıda bulunacaktır. Örneğin, kota uygulaması Güney Afrika ve Latin Amerika devletleri gibi siyasal geçiş dönemi yaşayan ülkelerde, ve Ruanda ve Irak gibi çatışma sonrası ülkelerde kadınların karar verme mekanizmalarında görev almaları yönünde kullanılan oldukça değerli bir araç haline gelmiştir¹⁵². CEDAW Komitesi'nin hazırladığı Türkiye'ye ilişkin gözlem raporunda kamu alanında çalışmak isteyen kadınlar için gerekli eğitim ve kapasite geliştirme

¹⁵⁰ Bkz: <http://sim.law.uu.nl/SIM/CaseLaw/uncom.nsf/fe005fcb50d8277cc12569d5003e4aaa/8bc1fba78a4e7ab6c1257785004c4eba?OpenDocument> . En son erişim 22.06.2011

¹⁵¹ CEDAW Madde 4'e uygun olarak

¹⁵² Bkz: COLEMAN, Isobel (2004) '*Post-conflict reconstruction: the importance of women's participation*', s.16,

<http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=en&q=cache:jcXSTnEaH9QJ:http://www.cfr.org/society-and-culture/post-conflict-reconstruction-importance-womens-participation/p6909+the+importance+of+womens+participation&ct=clnk>

programlarının uygulanmasının yanısıra, hem kadınlar hem de erkeklere yönelik olarak kadının siyasal ve kamusal yaşama katılmasının önemini anlatan kamuoyunu bilinçlendirme çalışmalarının yapılması önerilmiştir. Kadınların daha yüksek oranda katılımını sağlamak amacıyla kota sisteminin uygulanması da önerilmiştir.

Kota uygulaması, kadının katılımı önündeki engelleri telafi etmekte ve kadının eşit katılımını sağlamakta, kadınların deneyimlerinin siyasal yaşamın bir parçası olmasına imkan tanımaktadır. Kota sistemi ayrıca adaylık sürecini daha da şeffaflaştırıp, resmileştirerek demokratikleşme sürecine de katkı sunmaktadır¹⁵³.

v) Türkiye’de Kadının Temsili

Farklı etnik gruplarına yaşadığı bir ülke olan Türkiye’de kadınlar iki kat ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Cinsiyetleri sebebiyle uğradıkları ayrımcılığın yanısıra bir de etnik kimliklerinden ötürü ayrımcılık yaşamaktadırlar. BM Irk Ayrımcılığının Önlenmesi Komitesi (CERD) bu iki durumun üstüste binmesi üzerine şöyle bir yorum yapmıştır. Komite 25¹⁵⁴ sayılı genel önergesinde, ‘bazı ırk ayrımcılıklarının sadece kadına yönelik ve özgül olduğunu’ ifade etmiştir. Önerge ırk ayrımcılığının tecavüz ve toplumdaki tecrit etme gibi yöntemlerle yoluyla kadına yönelik ne tür orantısız etkilerinin olabileceğini (aynı yöntemler erkeği de etkileyebilir) ifade etmekte, cinsiyetçi bir adalet sistemi ve özel alanda kadına yönelik ayrımcılık sebebiyle kadınların çözüm ve şikayet mekanizmalarından tam yararlanamayabileceğinden bahsetmektedir.

Avrupa Komisyonu tarafından Türkiye üzerine hazırlanan 2010 yılı İlerleme Raporu’nda¹⁵⁵, ülkede bazı ilerlemeler olduğu belirtilmekle birlikte ülkenin kırsal bölgelerinde yaşayan kadınların adalete erişim konusunda sıkıntılar yaşadığı, ülkedeki hukuki yardım mekanizmalarının genel olarak kısıtlı olduğu, hukuki yardım sistemine göre görevlendirilen avukatların verdiği hizmetin yetersiz olduğu ve herhangi bir izleme sisteminin mevcut olmadığı belirtilmiştir. Bunun yanısıra kamusal hizmetlere erişim konusunda farklı etnik kökenlere mensup kadınların önünde, bu servislerin sadece Türkçe dilinde verilmesinden dolayı ayrıca engeller bulunmaktadır. Kürtçe dilinin kullanımı üzerindeki engeller kısmen kaldırılmış olmakla birlikte bu dilin siyasal, eğitim ve kamusal alanlarda kullanımı hala mümkün değildir. Yasal olarak mahkemelerde ve benzeri durumlarda farklı dillerden Türkçeye çeviri yapılmasına imkanı tanınmışken, pratikte bu uygulanmamaktadır. Kadınların cinsiyetlerinden dolayı adalete erişimleri önündeki engeller, etnik kimlikleri ve dil engeli ile birleşerek daha da katmerleşmektedir.

Ataerkil toplum yapısı kadının karşılaştığı sorunları arttırmaktadır. Dini yaşamın katı olarak uygulandığı her ülkede görüldüğü gibi kadınlar aile içi şiddet, namus cinayetleri ve eğitim olanaklarından yoksun bırakılma ile yüzyüze kalmaktadırlar¹⁵⁶.

¹⁵³ Bkz: <http://www.quotaproject.org/aboutQuotas.cfm>

¹⁵⁴ BM Irk Ayrımcılığının Önlenmesi Komitesinin ‘ırk ayrımcılığının cinsiyet boyutu’ başlıklı 25 numaralı önerisi (CERD)Bkz:

<http://www.unhchr.ch/tfs/doc.nsf/0/76a293e49a88bd23802568bd00538d83?Opendocument>

¹⁵⁵ Bkz: International Women’s Tribune Centre: ‘United Nations Security Council Resolution 1820 – A preliminary assessment of the challenges and opportunities’ (2009), s. 79,

http://www.iwtc.org/1820blog/1820_paper.pdf

¹⁵⁶ Bkz: ‘Turkey: Kurdish women’s struggle for rights and equality’

<http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=en&q=cache:6EtpxPTYbuIJ:http://www.wluml.org/node/6116+KURDISH+women+%2B+rural&ct=clnk>

Kadınların erkeğe bağımlı olması maddi kısıtlama olarak da ortaya çıkmaktadır. Bu tür ayrımcılık ve kısıtlamalar, kadının izolasyonunu ve kamusal yaşamdan dışlanması sonucunu doğurmaktadır.¹⁵⁷

Kadının iki yönlü ayrımcılığa uğradığı ve bunun bir sonucu olarak siyasal ve kamusal yaşamdan dışlandığı durumuna gösterilebilecek örneklerden birisi Türkiye'deki Kürt toplumdur. İstanbul gibi metropollerde yaşayan Kürt kadınlarının çoğu zorunlu göç sebebiyle bu şehirlere gelmiştir. Bu durumunun bir sonucu olarak ortaya çıkan sorunlar sebebiyle Kürt kadınlarının kamusal yaşama entegre olmasında sıkıntılar yaşanmaktadır. Zorunlu göçe maruz kalmış olan kadınlar ekonomik sebeplerle göç etmiş olan kadınlara oranla, yaşamış oldukları zorunlu göç tecrübesinden dolayı ciddi travmalar da yaşamışlardır¹⁵⁸. 1950 ve 1970'li yıllarda uygulanan tarımda modernleşme projeleri sonrası kırsal bölgeden ayrılarak şehirlere yerleşen ama geldikleri yerler, aile ve akrabaları ile ilişkilerini korumaya devam eden kadınlara kıyasla zorunlu göçe maruz kalan kadınların geldikleri yerler ile bütün ilişkileri kesilmiş, kişisel bağlantılar ortadan kalkmış¹⁵⁹, toplumdan izole edilmişlerdir.

Diğer etnik gruplara mensup olan kadınlar da dahil olmak üzere, kadınların temsil oranına bakıldığında eşitlik prensibinin ülke içinde hangi oranda uygulandığına dair bir tablo ortaya çıkabilir¹⁶⁰. Türkiye Büyük Millet Meclisinde 13 tane Kürt kadın milletvekili vardır ki bu oran hala oldukça düşüktür (Bu sayı meclisteki tüm kadın üyelerin yüzde 16.7'sine, tüm parlamenterlerin ise yüzde 2.4'üne denk gelmektedir). Ayrıca tüm kadın milletvekillerinin feminist yaklaşım ya da görüşlere sahip olmadığı, geleneksel, dinci ve muhafazakar görüşlerden laik görüşlere kadar her türlü farklı görüşe sahip oldukları görülmektedir. Ancak kadın milletvekillerinin ideolojik yaklaşım ve siyasal görüşlerini bir taraf bırakalım, her türlü farklı siyasal ve ideolojik yaklaşıma sahip kadınların kamusal ve siyasal alanda boy göstermesi ile birlikte kadınların önündeki sosyo –ekonomik, sivil ve insan hakları engelleri ortadan kalkacak, kadınları etkileyen sorunlar üzerine eğilmelerine imkan sağlayacaktır¹⁶¹. Kadınların siyasal alanlarda daha çok ve farklı kesimlerden gelecek şekilde temsil edilmeleri sonucunda genel anlamıyla çatışmaların çözümünde etkili olmaları, şimdiye kadar ihmal edilen durumun aksine müzakere ve politika belirleme süreçlerine kadınların sesini katma imkanı yakalanacaktır.

¹⁵⁷ Bkz: 'Turkey: Kurdish women's struggle for rights and equality'

<http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=en&q=cache:6EtpxPTYbuIJ:http://www.wluml.org/node/6116+KURDISH+women+%2B+rural&ct=clnk>

¹⁵⁸ Bkz: ÇELİK, Ayşe Betül (2005) 'I Miss My Village!: Forced Kurdish Migrants in Istanbul and their Representation in Associations', *New Perspectives on Turkey*, No. 32, Spring 2005, s.141

¹⁵⁹ Bkz: ÇELİK, Ayşe Betül (2005) 'I Miss My Village!: Forced Kurdish Migrants in Istanbul and their Representation in Associations', *New Perspectives on Turkey*, No. 32, Spring 2005, s.141

¹⁶⁰ Bkz: Kurdish Human Rights Project 'Enforcing the Charter for the Rights and Freedoms of Women in the Kurdish Regions and Diaspora' (2008) s.15

¹⁶¹ Toprak ve miras hakları gibi

3. Çatışmaların Çözümü ve Barışın İnşasında Kadının Varlığının Önemi

Kadınların kamusal hayata katılımının çatışmaların çözümü ve barışın sağlanmasında önemli bir anlamı olduğu sıklıkla tartışılan bir konudur. Kadınlar çoğu zaman ‘toplumda yaygın olan savaş fikrine karşı bir duruş sergileyebilen , çatışmanın yerel aktörleri ile uluslararası toplumun hareketlerini yakından takip eden, savunmasız kesimlere koruma ve destek sağlayan ve sivil toplumun gelişimini güçlendiren’ kesimler olarak görülmektedirler¹⁶². Kadınların barışın inşasında etkili oldukları görüşüne karşı çıkanlar ise bu tür bir algılamının temelinde yatanın kadını pasif ve hassas olarak gören basmakalıp ve geleneksel cinsiyetçi yaklaşım olduğunu ifade etmektedirler¹⁶³. Hem devlet hem de isyancı grupların devam ettirdiği uzun süreli şiddet dönemi gözönüne getirildiğinde Türkiye bağlamında kadınların çatışmanın çözümü ve çatışma sonrası sürece dahil olmaları büyük önem taşımaktadır.

Kadınların çatışma ile ilgili tecrübeleri erkeklerden daha farklı olabilir. Çatışmanın kendisi, etkileri ve çözümüne, yaşanmış farklı tecrübeleri hesaba katan cinsiyet perspektifinden bakmak, tartışmanın kapsamını genişlettiği gibi ilerleme sağlama imkanında arttırmaktadır. Kadınların çatışmaların çözümü, barışın inşası, silahsızlanma, eski savaşçıların terhis ve yeniden entegrasyon süreçlerine yapabileceği oldukça fazla katkı olmasına rağmen, sunacakları katkı gözden kaçırıldığı için bu tür fayda imkanlarında malesef kaybedilmektedir.

i. Kadının Katılımının Önemi

BM Güvenlik Konseyinin 1325 no.lu kararında da kabul edildiği gibi kadınların çatışmanın çözümünün her aşamasına katılması zorunludur. Yapılan çalışmalar göstermiştir ki çatışma sonrası döneme kadınların dahil olması ile birlikte sağlık, beslenme, eğitim, doğurganlık oranının düşürülmesi ve çocuk ölümlerinin azaltılması noktasında ilerlemeler gözlemlenmekte, kendi kendini idame ettiren güçlü toplumsal örgütler kurulmakta, demokrasinin sağlamlaştığı ve aşırı yaklaşımların ortadan kalktığı gözlemlenmektedir¹⁶⁴. Kadınların sürecin ekonomik, siyasal, sosyal alanlarına, aynı zamanda liderlik özelliklerini de kullanarak katılımı, çatışma sonrası toplumların gelişmesine direkt bir etkisi vardır¹⁶⁵ ki bu dönemlerde savaş ve çatışma sonrası dönemde hayatta kalan nüfusun çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Kız çocuklarının eğitim oranının artırılması, kaynakların dağıtılması noktasında kadınların karar alma ve verme gücünün geliştirilmesi, kadınların siyasal görüşlerinin duyurulması için cesaret verilmesi ile birlikte gelişmeye olumlu bir katkı sunulacaktır.

Kadınların karar alma süreçlerine ve kamusal hayata katılmaları, yaşamın tüm alanlarında cinsiyet eşitliğinin tanıtılmasına olumlu bir katkısı yapacaktır. Cinsler arasında ayrımcılığın

¹⁶² Bkz: FARR, Vanessa (2003) ‘The importance of a gender perspective to successful disarmament, demobilization and reintegration processes’, *Disarmament Forum*, Vol. 4 ‘Women, Men, Peace and Security’, 32, s.9-10

¹⁶³ Bkz: OTTO, Dianne (1996) ‘Holding up half the sky, but for whose benefit?: A critical analysis of the fourth world conference on women’, *The Australian Feminist Law Journal*, 1996, Vol. 6, 25

¹⁶⁴ Bkz: <http://www.quotaproject.org/aboutQuotas.cfm>

¹⁶⁵ Bkz: <http://www.quotaproject.org/aboutQuotas.cfm>

ortadan kalkması ile birlikte tarımsal üretimden gayri safi milli hasılatın artışına, ülkenin gelir kaynaklarının artmasından eğitim ve sağlık düzeyinin yükselmesine kadar pek çok farklı alanda önemli ve kapsamlı ilerlemeler sağlandığı gözlemlenmektedir¹⁶⁶. Güney Afrika örneği gözönüne getirildiğinde, kadınların anayasa taslağının yazım sürecine dahil olmaları ile birlikte, kadınların haklarının hem özel hem de kamusal yaşamın bütün alanlarında öncelik kazanması taahhüt altına alınmaya çalışılmıştır.

Savaş ve çatışma bağlamında, kadınların karar verme mekanizmalarına katılmasının barışın inşasına olumlu etki yaptığı görülmüştür¹⁶⁷. Buna rağmen kadınlar resmi barış süreçlerinin dışına itilmişlerdir¹⁶⁸. Çatışmaya dahil olarak önce cephede şavaşan kadınlar da çoğu zaman karar alma noktasında herhangi bir role sahip olmamaktadırlar. Bu tür süreçler daha çok erkekler ve silahlar üzerine yoğunlaşmakta, kadınlar gözden kaçırılmakta ya da karar veren insanlar olarak görülmekten ziyade muhtemel bir barışın temsilcisi olarak görülmektedirler.

Türkiye'deki silahlı gruplar gözönüne getirildiğinde kadınların tartışma ve karar verme sürecinde¹⁶⁹ belirgin bir rol oynadıkları hatta kendi parti örgütlenmelerinin olduğu görülmektedir. 1980'li yıllardan bu yana silahlı grupların söylemlerinde Kürt kimliği ile kadın kimliği arasında bir bağ kurulduğu, özellikle Abdullah Öcalan liderliğindeki PKK hareketinin kadının Kürtlerin yaşamındaki önemi üzerine vurgu yaptığı, Kürtlerin özgürlüğüne ulaşması için kadının özgürlüğüne kavuşmasının mutlak olduğu ifadelerini yoğunlukla kullandığı görülmektedir. Bugün itibarı ile PKK'deki kadın ye sayısının örgütün toplam üye sayısının yüzde 20'sini¹⁷⁰ oluşturduğu ifade edilmektedir. Bunun yanısıra ülkedeki diğer silahlı gruplardan Devrimci Sol (DHKP-C) ile TİKKO hareketlerinde kadınların karar alma düzeyinde önemli roller aldığına rastlanılmamaktadır.

Kürt siyasal partileri ise aday listelerine çok sayıda kadın eklemişlerdir. Bu yıl yapılan seçimlerin sonucuna göre BDP'nin desteklediği bağımsız adaylar arasından meclise seçilen 36 milletvekilinden 11'ini kadınlar oluşturmaktadır. BDP ayrıca eşbaşkanlık sistemi uygulayarak genel başkanın sorumluluklarını bir kadın bir de erkek arasında bölüştürmektedir. Kürt partileri ve siyasal grupların da kadının bu derecede temsil ediliyor olmasına karşılık Türkiye'de gerek devlet seviyesinde gerekse de iktidardaki Adalet ve Kalkınma Partisi, diğer siyasal partiler, bürokrasi ve özel sektörde bu derecede bir temsile rastlanmamaktadır¹⁷¹.

¹⁶⁶ Bkz: United Nations, Office of the Special Advisor on Gender Issues and Advancement of Women (2002) 'Gender Mainstreaming: An overview', s.11

¹⁶⁷ United Nations, Office of the Special Advisor on Gender Issues and Advancement of Women (2002) 'Gender Mainstreaming: An overview', s.11

¹⁶⁸ United Nations, Office of the Special Advisor on Gender Issues and Advancement of Women (2002) 'Gender Mainstreaming: An overview', s.24

¹⁶⁹ Ancak yüksek mevkideki kadın savaşçı sayısı azdır

¹⁷⁰ Bkz: JOSEPH, Suad and NAJMABADI, Afsaneh (2005), *Encyclopedia of Women & Islamic Cultures: Family, Law and Politics*, Brill Academic Publishers, s.580

¹⁷¹ Kadınların özel sektördeki şirketlerdeki idareci pozisyonlarının sadece yüzde 12'sine sahip olduklarını belirtmek gerekir. Ancak bu rakam ülke genelinde kadınların yüzde 5'inin idareci olması oranından fazladır. Bakınız: Today's Zaman, 23 October 2010, 'Turkey ranks second in number of female CEOs', <http://www.todayszaman.com/news-225199-106-turkey-ranks-second-in-number-of-female-ceos.html>

ii. Kadın ve Müzakere

Kadınların barış görüşmelerinde temsil oranının düşük olması ve uzun döneme yayılmış çatışmalar sırasında kadınların yaptığı kararlı katkıları tespit etmekte yaşanan güçlükler sebebiyle kadınların barış müzakerelerine¹⁷² katkısının ne oranda olduğunu belirlemeye yarayan araştırma ve kanıtlar oldukça az bir orandadır. Bu alandaki çalışmalar kadınların barışa katkısından ziyade tartışmaya hangi oranda katıldıklarını üzerine yoğunlaşmıştır¹⁷³.

Ancak açık olan bir gerçek vardır ki o da kadının müzakerelerde yer alması ile birlikte tartışmanın alanı genişlemekte, toplum içindeki uzun vadeli hedefler ile kalkınmanın öngörülmesine katkı sunulmaktadır¹⁷⁴. Türkiye bağlamında düşünüldüğünde, hem kendi çıkarlarının temsil edilmesi ve hem de farklı perspektiflerin dikkate alınabilmesi için daha çok erkeklerin hakimiyetinde bulunan müzakereler sürecinde kadınların büyük bir oranda varlık göstermeleri gerekmektedir. Kadınlar, kendilerini etkileyen cinsiyete dayalı şiddet gibi sorunlara çözümleri ve bunun yanısıra toprak, mülk ile eğitim gibi sorunlara cinsiyet yaklaşımı en sağlıklı şekilde çözümleri bulacaklardır. Başta Kürt ve Türk kadınları olmak üzere toplumun bütün kesim ve gruplarından kadınların bütün sürece katılmadığı bir sürecin sonucunda kadınlar dışlanmaya devam ediyor olacak ve barış imkanı da daralacaktır.

Bu nedenlerle barış tartışmaları, Müzakereler, Silahsızlanma-Eski Savaşçıların Terhisi ve Yeniden Entegrasyon (DDR) süreçleri ile diğer her türlü karar alma mekanizmalarına tam katılabilmesi için kadınların siyasal yaşama katılımının özendirilmesi oldukça önemlidir. Yaşamın bütün alanlarında kadınların temsil edilip sürecin bütün aşamalarında yaşanacak tartışma ortamlarına sokulması hayati bir önem taşımaktadır. Kadınların hem bazı siyasal partiler içinde hem de silahlı hareketler içinde daha fazla görünür olmalarına rağmen önemli olan bir diğer konu tüm tarafların kendi kadın üyelerini tartışma sürecine dahil etmek ve tecrübelerini öne çıkartmak için cesaretlendirmesi gerekir. Bu tür bir süreç sonunda önemli bir fırsat kaçırılmadan farklı ideoloji ve görüşlere sahip olan kadınlar diyalog sürecine dahil olacak ve muhtemel bir barışın zemini genişletecektir.

iii. Kadın ve Silahsızlandırma

Terhis olmaya karar vermiş ve yeniden entegrasyon programına girmeye hazırlanan kadın ve erkek savaşçıların silahsızlandırılması sürecinde her iki cinsin farklı ihtiyaçlarının neler olabileceğini bilmek oldukça önemlidir. Kadınların Silahsızlanma-Eski Savaşçıların Terhisi ve Yeniden Entegrasyon (DDR) programına tam olarak katılabilmesi için bu farklı ihtiyaçların kabul edilmesi ve görünür kılınması gerekir. BM Güvenlik Konseyinin 1325 no.lu kararına göre barış müzakerelerinde görev alan aktörler açısından silahsızlanma sürecinde kadının ihtiyaçlarını gözönüne almak tek başına yeterli olmamalı, onların bu sürece direk dahil edilmeleri gerekmektedir.

¹⁷² Bkz: Centre for Human Dialogue (2008), POTTER, Antonia, 'Women and negotiations with armed groups', published in Dilemmas of Negotiation with Non-State Armed Groups, *The Canadian Consortium on Human Security*, February 2008, Vol. 6, Issue 2, s.3

¹⁷³ Bkz: Centre for Human Dialogue (2008), POTTER, Antonia, 'Women and negotiations with armed groups', published in Dilemmas of Negotiation with Non-State Armed Groups, *The Canadian Consortium on Human Security*, February 2008, Vol. 6, Issue 2, s.3

¹⁷⁴ Kadınların Guetemala ve El Salvador'daki müzakerelere katılması bunun en güçlü örneğidir.

Gittikçe daha fazla kabul edilmeye başlanan bir diğer gerçek, değişimin uzun süreli olarak korunabilmesi için kadınların silahsızlanma sürecine katılmasının zorunluluğudur. Bunun yanısıra kadınların ‘silahların toplanıp yok edilmesinin planlanması ve yeniden entegrasyon programları’¹⁷⁵ gibi acil alınacak önlemlere katkısı çok önemlidir ve baltalanmamalıdır.

BM Güvenlik Konseyi’nin 1325 no.lu kararının üzerinden 10 yıldan fazla bir zaman geçmiş olmasına ve kararın içerdiği bu açık ifadeye rağmen, kadınların DDR süreçlerinin dışında bırakılmasına devam edilmekte, erkekler üzerine yoğunlaşarak, cinsiyet yaklaşımında gözardı edilerek DDR süreci başlatılıp uygulanmaktadır. DDR süreçleri tabana dayalı kadın örgütlerinin gündemlerinden habersiz olduğu gibi kadın örgütlerinin bu sürece nasıl katılabileceklerine dair yaşanan tartışma da çok sınırlı kalmaktadır.

Çocuk yaştaki savaşçılar (hem erkek hem de kadın) çok ciddi bir sayı teşkil etseler de, DDR programları sıklıkla onsekiz yaş üzeri olan ve erkek olan eski savaşçılar üzerine yoğunlamaktadır. İster oynadıkları hayati rol sebebiyle ister kadın savaşçı, ister ev kadını, ister bakıcı olsunlar, kadınların silahsızlanma sürecine direkt dahil olmasına öncelik verilmelidir. Kadınların çatışma süreci içindeki rolleri çok çeşitlidir ve bu durum mutlaka hesaba katılmalıdır. Kadınlar savaşta sadece savaşçı ve kurban rollerine sahip olmamakta, aldıkları bir dizi destek rolü yoluyla perde arkasında savaşa destek sunmaktadırlar. Aktif ve her an bir kıskırtma yapma ihtimali olan ¹⁷⁶ kadın savaşçılar DDR programının temel ilgi alanı olmalıdır. Topluma yeniden katılan kadınlar değerli katkılarda bulunabilir, kendileriyle özellikle eski savaşçıların yeniden entegrasyonu, uzlaşmanın desteklenmesi ve toplumların güvenliğinin sağlanması gibi konularda konsültasyon görevi üstlenebilirler¹⁷⁷.

Herhangi bir kadının grubunun DDR sürecinde kendini ifade etmesinin engellenmesi ile birlikte, öğrenme, bilginin ve perspektifin genişletilmesi görmezden gelinmiş olacak, barışın zeminin genişletilmesi sınırlandırılmış olacaktır. Bu sebeple ‘DDR sürecine dahil olan kadın ve erkeklerin farklı ihtiyaç ve kapasitelerine rutin bir şekilde itibar gösterilmesinin’ önemli olduğu fikri benimsenmelidir.

iv) Kadın Katılımının Arttırılması

Yukarıda ifade ettiğim gibi kadının siyasal ve kamusal alana katılımının arttırılması kadınların barışın inşası ve DDR süreçlerine katılım için zorunludur. Kadınların karar alma süreçlerinde kilit rol almaları bekleniyorsa o zaman kadınların siyasal arenasında kilit roller ve liderlik mevkileri almaları mümkün kılınmalıdır. Yine kadınların spesifik olarak barışın inşası ve silahsızlandırma gibi konular ile ilgilenebilmesi için onların hem yerel hem de Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kurumlarda kilit rollere atanmaları gerekir. Türkiye’de

¹⁷⁵ Bkz: Centre for Human Dialogue (2008), POTTER, Antonia, ‘Women and negotiations with armed groups’, published in Dilemmas of Negotiation with Non-State Armed Groups, *The Canadian Consortium on Human Security*, February 2008, Vol. 6, Issue 2, s.27

¹⁷⁶ Bkz: United Nations Disarmament, Demobilization and Reintegration Resource Centre, ‘Women, Gender and DDR’, at: <http://www.unddr.org/iddrs/05/>

¹⁷⁷ Bkz: Bkz: United Nations Disarmament, Demobilization and Reintegration Resource Centre, ‘Women, Gender and DDR’, at: <http://www.unddr.org/iddrs/05/>

kadınların siyaset, kamu idaresinin yönetim birimleri ve sendikalardaki temsil oranı oldukça düşüktür¹⁷⁸. Kadının toplumun bütün alanlarında görünür kılınabilmesi için bu sorunun bir an önce yanıt bulunması gerekmektedir.

Silahsızlandırma ve seferberlik süreçleri genellikle erkekler tarafından yürütülürken, ordu içindeki yüksek rütbeli kadın sayısı da oldukça azdır¹⁷⁹. Bu tür sebeplerin bir sonucu olarak dünya genelinde kadınların barış inşası ve DDR süreçlerine katılımı oldukça güç olmaktadır. Buna ek olarak kadınların silahlı savaş ve barış süreçlerine erkeklerle eşit görülüp katılabilmesi için onların erkeklerden bağımsız görülmesi şarttır (çatışma sonrası dönemlerde kadınlar aktif bir şekilde çatışmalara katılmış olsalar dahi genellikle erkeklere bağımlı, süreçten ikincil derece yararlanan kişiler muamelesi görmektedirler)¹⁸⁰.

¹⁷⁸ Bkz: European Commission, *Turkey 2010 Progress Report*, (Brussels, 9 November 2010), s.25, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/tr_rapport_2010_en.pdf

¹⁷⁹ European Commission, *Turkey 2010 Progress Report*, (Brussels, 9 November 2010), s.30, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/tr_rapport_2010_en.pdf

¹⁸⁰ European Commission, *Turkey 2010 Progress Report*, (Brussels, 9 November 2010), s.31, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/tr_rapport_2010_en.pdf

4. Kadının Silahlı Çatışmalara Aktif Katılımı

i. Silahlı Gruplar – Kadın Otonomisinin genişlemesi midir?

Uzun süredir devam eden çatışmanın yol açtığı şiddet, zorunlu göç ve genel alanda güvensizlik gibi durumların dışında ortaya çıkan bir diğer sonuç ise çok sayıda kadının politize olmasıdır. Bunun bir sonucu olarak silahlı gruplara katılımlar olmuş, bunun yanısıra kadınlar siyasal partilere aktif katılım sağlayarak, onların örgütsel çalışmaları, faaliyetleri, protesto ve gösterilerine katılmışlardır.

Kürdistan İşçi Partisi (PKK)'nin dünya genelinde en fazla kadın üyeye sahip olan silahlı grup olduğu ifade edilmektedir. Tüm kadrolarının yaklaşık yüzde 20'si¹⁸¹ kadınlardan oluşan hareketin kadro yapısındaki kadın sayısının çatışmaların daha yoğun olduğu 1980'li ve 90'lı yıllarda ise bu orandan daha fazla olduğu düşünülmektedir. Kadınların PKK'deki gücü siyaset arenasında da hissedilmiştir. Kürt kadını toplumsal barışın sağlanmasında sürekli bir rol oynamış, bu rol Abdullah Öcalan liderliğinde Türkiye'de 1980'li yıllardan bu yana gelişen Kürt hareketini tarafından daha fazla ifade edilmiş, kadınların harekete katılımı pek çok insan tarafından 'özgürlük ve devrimin sembolü' olarak görülmüştür¹⁸².

Türkiye bağlamında değerlendirildiğinde, kadınların çatışmada aktif rol olmaları onlara biçilmiş klişe bir rol olan 'barışkoruyucusu' rolünden uzaklaşmanın bir işareti olarak görülebilir. Bu durum kadının rolünün o kadar basit ve kolaylıkla kategorize edilemeyeceğini açıkça göstermektedir¹⁸³. Türkiye'deki Kürt ve diğer silahlı gruplar askeri birimlerinin sadece erkeklerden oluşmadığını ve kadınların da sadece barış ile ilişkilendirilemeyeceğini göstermektedirler.

Kadının çatışmaya fiziksel anlamda aktif olarak katıldığı bir diğer ülke ise Peru'dur. Latin Amerika'da erkeklerin öncülük ettiği geleneksel gerilla modelini kıran Aydınlık Yol hareketinde (Sendero Luminoso) çok sayıda kadın savaşçı yer alırken, örgütün merkez komitesinin yüzde 42'sinde yüksek rütbeli kadınlar yer almaktaydı¹⁸⁴. Örgütün üst düzey yöneticilerinden birisi ve örgütün ikinci derecede sorumlu kişisi Elena Iparraguire isimli bir kadın savaşçıydı. Bazı kesimler Aydınlık Yol hareketinin bu yaklaşımı ile kadınların ülkenin kamusal alanında görünür kılınmasını sağladığını, kadınların Peru toplumu içindeki görülürülüğünü ortaya çıkardığını ve onlara siyasal girişimde bulunmak için gerekli araç ve zemini sunduğundan bahsetmektedirler¹⁸⁵.

¹⁸¹ Bkz: JOSEPH, Suad and NAJMABADI, Afsaneh (2005), *Encyclopedia of Women & Islamic Cultures: Family, Law and Politics*, Brill Academic Publishers, s.580

¹⁸² Bkz: DRYAZ, Massoud Sharifi, *Women and Nationalism: how women activists are changing the Kurdish conflict*, s.2 <http://www.soas.ac.uk/lmei/events/ssemme/file67896.pdf>

¹⁸³ 'Barışkoruyucusu' rolü pekçok feminist tarafından eleştirilmektedir. Dianne Otto uluslararası hukuk ve kadının eşitliği ve katılımını desteklemek amacıyla düzenlenen Bm konferanslarında ifade edilen kadının erkeğe oranla barılı daha fazla desteklediği ve çatışma dönemi içinde kadına barışı koruma görevi verilmesini 'hatalı bir klişelendirme' olarak adlandırmaktadır.

¹⁸⁴ Bkz: Harvard magazine 'Violence in Peru'.
<http://harvardmagazine.com/1996/05/right.violence.html>

¹⁸⁵ Bkz: FREED, Feather Crawford (2008) *More than half the sky: The power of women in Peru*,
<http://hidden transcripts.wordpress.com/2008/08/15/women-and-the-shining-path/>

Türkiyedeki kadınların hem mücadele hem de siyasete katılması ‘kadın özerkliğinin genişlemesi’ ve kadınların ulusal düzeyde katılımının sağlanması için bir fırsat olarak görülebilir. Silahlı mücadelenin kullandığı cinsler arası eşitliğin aile yaşamı, sivil toplum ve işbölümü alanlarında da kendi yansımaları bulup bulmadığı ayrı bir sorudur. Bu aşağıdan siyaset hareket tarzının yeni modelleri, kadının hem örgüt hem de muhtemel bir ilerleme içinde kendi ilişkilerinin yeniden konumlandırılmasına işaret olabilir.

Çok sayıda Kadın silahlı örgütlerin siyasal mücadelelerini hem kendi kimliklerinin tanınması hem de özgürleşmeleri için birer araç olarak görmektedir. Türkiye bağlamında ise kadınlar, toplumda kendilerine biçilmiş geleneksel rollerden, Türk devletinin kullandığı hegemonik kültürel söylemden ve kendi kültürel çevreleri içinde erkeklerin oluşturduğu baskıdan kurtulup özgürleşmeyi hedeflemektedirler. Aralarındaki etnik ve kültürel farklılıklar ile çelişen siyasal duruşlarına rağmen Türkiye’deki kadınların çok sayıda ortak hedefte buluştuğunu söylemek mümkündür. Kürt kadınlarını ilk anda bir araya getiren sebepler onların etnik ve kültürel kimlikleri olmasına rağmen, giderek siyasallaşmaya başlamaları ile birlikte ‘kadın ve cinsiyet sorunları’¹⁸⁶ ile ilgilenmeye başlamışlar, Kürt hareketi içinden ayrı bir kadın hareketi oluşturmuşlardır¹⁸⁷.

ii. Kadın Savaşçıların Farkedilmezliği

Çatışmanın devam ettiği dönem boyunca kadınlar mücadeleye katılımlarını belirginleştirmişlerdir. Çok sayıda toplum hala kadınları savaşçı olarak görmese dahi, önemli orandaki ülkede kadınlar silahlı mücadeleye hem savaşçı hem de destekleyici¹⁸⁸ olarak katılmakta, bunun sonucunda kadınların belirgin bir mücadele gücünü temsil etmeye başladıkları görülmektedir. Latin Amerika’nın kadınların belirgin olarak fiziksel savaşta yer aldığı bir bölge olduğundan daha önce bahsetmiştim. El Salvador’daki resmi rakamlar bu bilgileri teyit etmese de elde edilen resmi olmayan rakamlara göre FMLN hareketinin destekleyicilerinin yüzde 60’ını ve terhis edilen savaşçıların yüzde 30’unu¹⁸⁹ kadınlar oluşturmaktadır.

Kadınların mücadeleye bu kadar yoğun oranda katılmalarına rağmen, sıklıkla barış görüşmeleri ve karar alma süreçlerinin dışında bırakıldıkları, topluma geri döndüklerinde savaşçı oldukları dönemde elde etmiş oldukları özerklik, siyasal rol ve liderliklerini kaybettikleri görülmektedir¹⁹⁰. Çatışmanın sona ermesi ile birlikte kadınlar bir anlamda

¹⁸⁶ Bkz: DINER, Cagla and TOKTAŞ, Şule (2010) ‘Waves of feminism in Turkey: Kemalist, Islamist and Kurdish women’s movements in an era of globalization’, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Volume 12, Number 1, March 2010, s.48

¹⁸⁷ DINER, Cagla and TOKTAŞ, Şule (2010) ‘Waves of feminism in Turkey: Kemalist, Islamist and Kurdish women’s movements in an era of globalization’, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Volume 12, Number 1, March 2010, s.48

¹⁸⁸ Bkz: MOSER, Caroline O.N. and CLARK, Fiona C. (2001) ‘Gender, Conflict, and Building Sustainable Peace: Recent Lessons from Latin America’, in *Gender and Development*, Vol.9, No.3, Humanitarian Work (Nov. 2001) s.33

¹⁸⁹ MOSER, Caroline O.N. and CLARK, Fiona C. (2001) ‘Gender, Conflict, and Building Sustainable Peace: Recent Lessons from Latin America’, in *Gender and Development*, Vol.9, No.3, Humanitarian Work (Nov. 2001) s.33

¹⁹⁰ MOSER, Caroline O.N. and CLARK, Fiona C. (2001) ‘Gender, Conflict, and Building Sustainable Peace: Recent Lessons from Latin America’, in *Gender and Development*, Vol.9, No.3, Humanitarian Work (Nov. 2001) s.33

görünmez kılınmakta, tıbbi ve psikolojik tedavi olanakları sunulması ve topluma yeniden entegrasyonu içeren terhis programları sırasında erkeklere oranla ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Moser ve Clark eski savaşçıların terhisi programı sırasında kadınlara eşit erişim imkanı verilmesinin önemini vurgulamakta, bu tür programların hazırlanmasında cinsiyet perspektifinin gözönüne alınmasını, kadınlar ile erkeklerin birbirinden farklı olan ihtiyaçları gözönüne alınarak bu programların uygulanmasını önermektedirler¹⁹¹. Türkiye bağlamında değerlendirildiğinde, kadınlar tartışmanın bütün aşamalarına dahil edilerek ayrımcılıktan korunmalı, eski savaşçıların terhisi sürecinde alınan önlemler erkeklerin olduğu kadar kadınların da erişimine açık olmalıdır.

iii. Kadın Savaşçıların Silahlı Mücadeleye Katılımında Feminist Söylemin Kullanımı

Kadınların silahlı mücadeleye katılımı bazı yorumcular tarafından kadının eşitlik yönünde attığı adımın bir temsili, kadın özgürlüğünün ayrımcılık ve baskıdan uzaklaşarak evrimleşmesi olarak görülmektedir. Kadınların silahlı gruplara katılımını sağlamak için bu yönde söylemler kullanılmıştır. Örneğin Mozambik'teki 1964-74 yılları arasında faaliyet gösteren FRELIMO gerilla hareketi önderliği kadın ve kızların gerillaya katılmasının kendi çıkarlarına olacağını, onların geleneksel yaş ve cinsiyet hiyerarşisi tarafından oluşturulan prangalardan FRELIMO'nun tüm Mozambik'lilerin baskı ve sömürüden kurtarılması mücadelesi ile kurtulabilecekleri mesajını vermiştir¹⁹².

Bu tür bir söylem İran, Irak, Suriye ve Türkiye'nin Kürt bölgelerindeki mücadeleler sürecinde kullanılmıştır. Kadınların eşitliği kavramının kullanılıp onların devlet ordusuna alındığı örneklerden biri Endonezya'dır. Kadınların Ordu'ya alınması ve görünür kılınmasını takiben Endonezya devleti Endonezyalı kadınların eşit vatandaşlar konumuna eriştiği söylemini kullanmaktadır¹⁹³. Kadınların silahlı mücadeleye katılımı için bu tür söylemlerin kullanıldığı diğer ülkeler arasında Güney Afrika, Filistin, Cezayir ve Bask Ülkesinde vardır.

Yukarıda ifade ettiğim üzere, kriz ve ayaklanma dönemlerinde militarist yapılara kadınların dahil edilmesinden sonraki süreçte, bu kadınlar tekrar sivil yaşama döndüklerinde mücadele sırasında elde ettikleri özerklik, siyasal rol ve liderliklerini kaybetmekte, bir zamanlara kadınları silahlı halk mücadelesine katmak için kullanılan eşitlik ve ulusu temsil mesajı geride kalmakta, kadınlar yeniden heteroseksüel aile modeli yapısına geri dönmektedirler¹⁹⁴. Bu eşitsiz yapıya tekrar geri dönüş kadınları da erkekler ile aynı şekilde kapsayan geniş bir DDR programı ile önlenebilir.

¹⁹¹ MOSER, Caroline O.N. and CLARK, Fiona C. (2001) 'Gender, Conflict, and Building Sustainable Peace: Recent Lessons from Latin America', in *Gender and Development*, Vol.9, No.3, Humanitarian Work (Nov. 2001) s.33-34

¹⁹² WEST, Harry G. (2000) 'Girls with Guns: Narrating the experience of war of FRELIMO's "female detachment"', *Anthropological Quarterly*, Vol. 73, No. 4, Youth and the Social Imagination in Africa, part 2 (Oct., 2000) s.184

¹⁹³ SUNINDYO, Saraswati (1998) 'When the Earth is Female and the Nation is Mother: Gender, the Armed Forces and Nationalism in Indonesia', *Feminist Review*, No. 58, International Voices (Spring, 1998), s. 1

¹⁹⁴ SUNINDYO, Saraswati (1998) 'When the Earth is Female and the Nation is Mother: Gender, the Armed Forces and Nationalism in Indonesia', *Feminist Review*, No. 58, International Voices (Spring, 1998), p. 1

iv. Kadının Silahlı Çatışmalara Katılmasının Etkisi

Silahlı mücadeleye katılmış olmanın kadınlar ve erkekler üzerine farklı etkileri olabilir. Bu savaşçıların büyük bir çoğunluğu gönüllüdür ve herhangi bir para almazlar. Ayrıca uzun yıllar boyunca ailelerinden ayrı kalırlar, onları bir daha görememe ihtimalide vardır. Bu savaşçıların anneleri için bu tür bir katılım çocuklarının yaşamlarının feda edilmesi anlamına gelmektedir. Savaş ve çatışmaların hem fiziksel hemde travma gibi psikolojik etkileri kadınlar ve erkekler üzerinde farklı yaşanabilir, değişik etkileri olabilir.

Çatışma sonrası uygulamaya konulan eski savaşçıların terhis sürecinde, çatışma ve savaşın kadın ve erkekler üzerindeki önemli etkilerin ne şekilde farklılıklar gösterdiği rahatlıkla gözlemlenebilir. DDR sürecinde kadınlar erkeklere oranla kendilerini eski savaşçı olarak gösterme konusunda daha az istekli olabilirler ve bunun bir sonucu olarak süreç içinde daha az farkedilir olabilirler. Bunun yaşanmaması için kadınların kendilerini bu süreç içinde daha güvenli hissetmelerinin sağlanması gerekir. Bunun gerçekleşmemesi durumunda kadınların kendilerini gizlemeleri, meslek eğitimi ve sağlık imkanlarını yakalayamayanlarında¹⁹⁵ 'kendi kendine harekete geçmeleri' dahi sözkonusu olabilir¹⁹⁶. Çatışma sonrası dönemde çocuk bakımı erkekten çok kadınların sorumluluğu haline gelmekte, kadınlar kendi yaşadıkları travmaların yanısıra çocukların çatışma sonrası travması ile ilgilenmekte, bunun yanısıra ekonomik sorunlar ile uğraşmaktadırlar. Türkiye'de Kürt coğrafyasında yaşanan çatışma ile birlikte ataerkil toplum yapısı 'askerler, Kürt aşiret liderleri ve toplumda militarist değerlerin artış göstermesi' nedeniyle daha da güçlenmektedir.

¹⁹⁵ FARR, Vanessa (2003) 'The importance of a gender perspective to successful disarmament, demobilization and reintegration processes', Disarmament Forum, Vol. 4 'Women, Men, Peace and Security', s.32

http://www.humansecuritygateway.com/documents/UNIDIR_impofgenderperspective.pdf

¹⁹⁶ FARR, Vanessa (2003) 'The importance of a gender perspective to successful disarmament, demobilization and reintegration processes', Disarmament Forum, Vol. 4 'Women, Men, Peace and Security', s.32

http://www.humansecuritygateway.com/documents/UNIDIR_impofgenderperspective.pdf

5. Savaş ve Silahlı Çatışmaların Cinsiyetçi Boyutları

i. Zorunlu Göç

Priscilla Hayner çatışma sırasında kadınlar ile erkeklerin çektikleri acıların farkını ifade etmek için 'çatışma döneminde ölen ve hapse giren insanların büyük bir çoğunluğunu erkekler oluştururken, evlerinden ve yerlerinden yurtlarından çıkarılıp yoksulluğa mahkum edilen insanların büyük bir bölümünü kadınlar oluşturmaktadır' demektedir¹⁹⁷.

Savaşlarda erkeklerin kadınlardan daha fazla oranda çarpışıp hayatını kaybettiği gerçeğine rağmen savaşların en büyük kurbanı olarak kadınlar sayılmaktadır¹⁹⁸. Savaşların sonucu olarak evlerini bırakıp sığınmacı haline gelen insanların yüzde 80'ini kadın, çocuk ve gençler oluşturmaktadır¹⁹⁹. Zorunlu göçün kadınlar ve erkekler üzerine etkisi de birbirinden farklıdır. Çünkü kadınlar ve kızları bekleyen büyük risklerden biri de tecavüz ve insan ticaretidir. Tecavüzün yaşanması durumunda kadının toplumdan uzaklaştırılması, aile ve toplumun tümü tarafından reddedilmesi yaşanabilmektedir. Çatışmaların yaşandığı Türkiye'nin Kürt coğrafyasında cinsiyete dayalı şiddet oranı yüksektir. Cinsel şiddete karşı savunmasız kalan kadın ve genç kızlar, zorunlu göç ile birlikte yeni ve alışık olmadıkları roller ile karşı karşıya kalırlar. Geleneksel anlamda evin geçimini sağlamakla sorumlu olan erkeklerin çatışma içinde yer alması ya da hayatını kaybetmesinden dolayı kadınlar ve kızlar hayatlarında ilk kez ailelerine maddi yardımda bulunmakla sorumlu hale gelirler²⁰⁰.

Türkiyedeki zorunlu göç mağdurlarının neredeyse tamamına yakını PKK ile devlet güvenlik güçleri arasında devam eden çatışmadan dolayı yaşadıkları yerlerden zorla çıkartılan Kürtlerden oluşmaktadır. Çatışma sebebiyle ortaya çıkan şiddet ortamının sonucunda çok sayıda köylü şehirlere göç etmiştir. Bu konuda net istatistiki bilgiler elde etmek zor olsa da, hükümet tarafından finanse edilen araştırma çalışmalarına göre sadece 1980 ve 1990'lı yıllardaki çatışmalar döneminde 954.000 ile 1.2 milyon arasında Kürt zorunlu göçe tabi tutulmuştur. Kürt kurumlarının verdiği rakama göre ise bu sayıda dahada yüksektir ve yaklaşık 4.5 milyon civarında insan göç etmiştir²⁰¹. Köyler devlet tarafından PKK tarafından bir saha olarak kullanılmalarını önlemek için yakılmıştır²⁰². Günümüzde Kürt coğrafyasında daha güvenli bir hava gözlemlenirken, PKK tarafından ilan edilen ateşkesler gözardı edilirken, şiddet belli derecede varlığını sürdürmekte, koruculuk sistemi ise hala devam etmektedir.

¹⁹⁷ Bkz: HAYNER, Priscilla B. (2001), *Unspeakable Truths*, Routledge, s. 85

¹⁹⁸ Bkz: HAYNER, Priscilla B. (2001), *Unspeakable Truths*, Routledge, s. 85

¹⁹⁹ Bkz: Women's Refugee Commission: 'Refugee Girls – the invisible faces of war' (2009), p.1
http://www.womensrefugeecommission.org/docs/refugee_girls_book.pdf

²⁰⁰ Bkz: Women's Refugee Commission: 'Refugee Girls – the invisible faces of war' (2009), p.1
http://www.womensrefugeecommission.org/docs/refugee_girls_book.pdf

²⁰¹ Bkz: ÜSTÜNDAG, Nazan (2004) 'The Stakes at Issue with Turkey's Application for Membership of the European Union', Kurdish Institute of Paris Symposium,
http://www.institutkurde.org/en/conferences/the_stakes_at_issue_with_turkey_s_application_for_membership_of_the_european_union/Nazan+Ustundag.html

²⁰² Bkz: Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC) website, <http://www.internal-displacement.org/8025708F004CE90B/%28httpCountries%29/C1E13DEC3D6630EB802570A7004CB2F8?OpenDocument>

Zorunlu göç mağdurlarının çoğunluğu büyük şehirlerin yoksul mahallelerinde yaşamakta, sınırlı oranda sağlık, eğitim, barınma imkanlarına sahip olarak, kültürel ve dilsel marjinalleşme ile yüzyüze kalmaktadırlar. İstanbul gibi büyük şehirlerde etnik azlıklara yönelik ayrımcılıklar sıklıkla görülürken, pek çok insan sosyal, ekonomik ve kültürel haklardan yoksun olarak yaşamlarını sürdürmektedir. Zorunlu göç mağduru pek çok Kürde etnik kimlikleri sebebiyle Türk kökenli evsahipleri tarafından kiralık ev verilmemekte, Kürt kelimesi bir aşağılama olarak kullanılmaktadır²⁰³. Zorunlu göçün sonucunda başka formlarda ayrımcılıklarda yaşanmaktadır. Örneğin insanlar kayıtlı seçmen olamadıkları için seçimlerde oy kullanamamakta, şehirde sürekli bir ikamete ya da resmi evraklara sahip olmadıkları için çocuklarını okullara kaydettirememektedirler.²⁰⁴

Türkiye'nin büyük şehirlerinde işsizlik oranı oldukça yüksektir ve bu tabloda en fazla etkilenenler kadınlardır. Zorunlu göçe maruz kalmış olan Kürt kadınları işgücü olarak hem kimlikleri hem de cinsiyetlerinden dolayı sıklıkla ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kalmaktadırlar.²⁰⁵ Ayrıca bu kadınların düşük eğitim seviyesine sahip olması onların istihdam alanlarında açıkta kalmalarına ve dezavantajlı duruma düşmelerine sebep olmaktadır.²⁰⁶ Eğitim görme açısından erkeklere kadınlara oranla daha fazla öncelik verildiği için kadınlar dil açısından da dezavantajlı bir konumda olacaktır. Etnik topluluklara mensup olan ve zorunlu göçe maruz kaldığı için İstanbul'da yaşayan kadınların büyük bir çoğunluğu Türkçe bilmemekte²⁰⁷, böylece otomatikmen istihdam olanakları açısından kısıtlı imkanlara sahip olmakta, günlük yaşam içindeki pek çok sosyal etkileşimden mahrum kalmaktadırlar. Türkiye'deki zorunlu göç mağdurlarının durumları ve günlük yaşamları siyasi sığınmacı ve göçmenler ile kıyaslanabilir²⁰⁸. Şöyle ki, şiddet kullanılarak ve zorla yerlerinden edilmiş, kendi dil ve kültürleri olan farklı bir etnik topluluktur. Pekçok yönden içinde yaşadıkları toplumdan dışlanmışlardır ve ciddi ekonomik sıkıntılar içinde yaşamlarını sürdürmektedirler.²⁰⁹ Nazan Üstündağ tüm bu ortak yönlere ek olarak zorunlu göç mağduru Kürtleri siyasi sığınmacı ve göçmenlerden ayıran noktanın, zorunlu göç mağdurlarının hala ülkenin resmi vatandaşları olduklarını²¹⁰ ve tüm vatandaşların haklarına sahip olduklarını

²⁰³ Bkz: Combating Terrorism Center, ZAMBELIS, Chris (2011) 'The factors behind rebellion in Iranian Kurdistan' <http://www.ctc.usma.edu/posts/the-factors-behind-rebellion-in-iranian-kurdistan>

²⁰⁴ Bkz: European Commission, *Turkey 2010 Progress Report*, (Brussels, 9 November 2010), s.142, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/tr_rapport_2010_en.pdf

²⁰⁵ Bkz: Kurdish Human Rights Project: *NGO Shadow report for the review of the Turkish government under the UN International Convention on the Elimination of All forms of Discrimination Against Women (CEDAW)* May 2010. <http://supportkurds.org/reports/review-of-the-turkish-government-under-the-un-international-convention-on-the-elimination-of-all-forms-of-discrimination-against-women-cedaw/>

²⁰⁶ Bkz: United Nations Disarmament, Demobilization and Reintegration Resource Centre, 'Women, Gender and DDR'.p 141 . <http://www.unddr.org/iddrs/05/>

²⁰⁷ Bkz: United Nations Disarmament, Demobilization and Reintegration Resource Centre, 'Women, Gender and DDR'.p.146. <http://www.unddr.org/iddrs/05/>

²⁰⁸ Bkz: ÜSTÜNDAG, Nazan (2004) 'The Stakes at Issue with Turkey's Application for Membership of the European Union', Kurdish Institute of Paris Symposium, http://www.institutkurde.org/en/conferences/the_stakes_at_issue_with_turkey_s_application_for_membership_of_the_european_union/Nazan+Ustundag.html

²⁰⁹ Bkz: ÜSTÜNDAG, Nazan (2004) 'The Stakes at Issue with Turkey's Application for Membership of the European Union', Kurdish Institute of Paris Symposium, http://www.institutkurde.org/en/conferences/the_stakes_at_issue_with_turkey_s_application_for_membership_of_the_european_union/Nazan+Ustundag.html

²¹⁰ Bkz: ÜSTÜNDAG, Nazan (2004) 'The Stakes at Issue with Turkey's Application for Membership of the European Union', Kurdish Institute of Paris Symposium,

belirtmektedir. Buna rağmen zorunlu göç mağduru Kürtler ve özellikle kadınlar hak ve özgürlüklerini tümüyle kullanma hakkından yoksundurlar.

ii. Çatışmanın farklı aşamaları

Çatışmaların çözümü üzerine çalışan akademisyenler çatışmanın şu beş süreçten oluştuğu sonucuna varmışlardır: çatışma öncesi dönem, yükseliş, zirve (çatışma), düşüş ve uzlaşma.²¹¹ Bu süreçlerin herbirinin kendi cinsiyet dinamikleri vardır ki bu süreçler kadınlar ve erkekler için birbirinden farklı fiziksel, sosyal ve ekonomik etkiler ortaya çıkarmaktadır. Çatışmanın ana akımları cinsiyet perspektifinden aşağıdaki şekilde tartışılmaktadır.

a) Çatışma Öncesi Dönem

Çatışma öncesi dönemde genelde ekonomik sıkıntılar yaşanmaktadır ve bu durum sıklıkla çatışmayı körükleyen faktörlerden biri olabilir. Hem içte hem de dışta, güç ve kaynakların gruplar, uluslar ve bireyler arasında eşitsiz dağılımına sıklıkla rastlanmaktadır. Johan Galtung güç ve kaynakların bu derecede eşit olmayan dağılımını 'yapısal şiddet'²¹² olarak isimlendirmiştir ki bu durum zaman zaman çatışma öncesi dönemlerde yoğunluk kazanabilir. Türkiye bağlamında değerlendirildiğinde bu yapısal şiddet ölçüsüz bir şekilde Kürtleri etkilemiş, çatışmanın arka planını oluşturan sebeplerden biri haline gelmiş ve nihayetinde zorunlu göç meydana gelmiştir. Miriam Geerse Türkler ve Kürtler bağlamında bu yapısal şiddetin varlığını 'seçkincilik, milliyetçilik ve cinsiyetçilik' gibi 3 olgu ile tanımlamakta²¹³ bazı Türk vatandaşları da durumdan etkilense de Kürtlerin daha ciddi bir şekilde etkilendiğini, yeterli eğitim imkanları ve iyi sağlık hizmetlerinin mevcut olmamasının zorunlu göçün yaşandığı bölgelerde sıkıntı, yoksulluk ve bir dizi ölüme neden olduğunu ifade etmektedir.²¹⁴ Kurumlar ve sosyal yapıların bir sonucu olarak kurumsal şiddet, birey ve grupları, politikalar, hukuk ve prosedürlerden ayrı tutmaktadır. Çok sayıda Kürt kadını bu tür şiddetin yükünü hala üzerlerinde taşımaktadır. Çatışma öncesi dönemde yaşananlar kadınlar açısından genelde 'özel alan'²¹⁵ olarak ifade edilen ev, aile yaşamı ve ilişkiler içinde tecrübe edilmektedir. Düşük orandaki maaşlar yada 'evin geçimini sağlayan erkeğin' işsiz kalması kadının hem yaşam kalitesi hem de ilişkileri üzerine olumsuz etkide bulunabilir. Çatışma öncesi dönemin diğer olumsuzlukları arasında erkeğin suça ve militaristleşmeye yatkınlığa başlaması, tarım faaliyetinin azalması vardır ki bunlar kadını temelden etkiler. Örneğin, kadının üretim gücünü arttırmaya yardım edecek olan mikrokredilerin kullanıma hazır olmaması bu etkenlerden biri haline gelebilir. Bugün yoksulluğun kadınlaşması olarak

http://www.institutkurde.org/en/conferences/the_stakes_at_issue_with_turkey_s_application_for_membership_of_the_european_union/Nazan+Ustundag.html

²¹¹Bkz: DUDOUET, Veronique (2006) 'Transitions from Violence to Peace', *Berghof Report Number 15*, Berghof Research Centre for Constructive Conflict Management

²¹²Bkz: GALTUNG, J (1970) 'Feudal systems, structural violence and the structural theory of revolution', *Revista Latinoamericana de Ciencia Politica* 1:25-79

²¹³Bkz:<http://sim.law.uu.nl/SIM/CaseLaw/uncom.nsf/fe005fcb50d8277cc12569d5003e4aaa/8bc1fba78a4e7ab6c1257785004c4eba?OpenDocument> . s. 41. En son erişim 22.06.2011

²¹⁴Bkz:<http://sim.law.uu.nl/SIM/CaseLaw/uncom.nsf/fe005fcb50d8277cc12569d5003e4aaa/8bc1fba78a4e7ab6c1257785004c4eba?OpenDocument> . s. 41. En son erişim 22.06.2011

²¹⁵Bkz: CHARLESWORTH, Hilary C. and CHINKIN, C.M. (2000) *The boundaries of international law: a feminist analysis*, Manchester University Press, s.30

bilinen durum başta 1995 yılında yapılan Pekin Konferansı olmak üzere oldukça geniş alanda kabul görmüştür.

b) Çatışma Dönemi

Cynthia Cockburn çatışma döneminin kadınları etkileyen üç ana ögesini silahlı gruplara katılım, günlük yaşamın düzensizliği ve bedene yönelik vahşi duyguların sergilenmesi olarak tespit etmiştir.²¹⁶ Çatışmanın bir yansıması olarak erkekler üzerinde bu sürece katılma baskısı oluşmakta, bununla eşit orantılı olarak kadınlar üzerinde de çatışmayı destekleme baskısı oluşmaktadır. Her iki tarafın bu baskıya göstereceği direniş aralarındaki ilişkiyi de etkileyecektir. Bir erkeğin çatışmaya katılmayı reddetmesi onun cezalandırılması ya da cezaevine konulması ile sonuçlanabilir, bunun bir sonucu olarak kadınlarda pek çok ekonomik destekten mahrum kalabilirler. Savaş ve çatışmanın yayılmacı doğası gereği, etkileri yaşamın bütün hallerine sızmaktadır. Bugün yaşanan savaşlardaki sivil insan kaybı önceki çağlarda yaşanan benzer savaşlardaki kayıplardan daha da fazladır²¹⁷. Erkeklerin seferberlik halinde olduğu bu durumlarda kadınların savaş bölgelerinden kaçması daha da zorlaşmaktadır. Pek çok kültürün gerektirdiği yaşamın ve toplumun gündelik olarak yeniden üretimi gibi geleneksel sorumluluklar çoğu zaman bir cinse ilişkin olabilir ki bu durumda kadınların bağlı olduğu insanlar ile birlikte veya belli bir yerde kalmasını gerektirebilir. Cinsiyetler arasındaki farklılaşmalar kırsal alanda daha belirgindir ki bu bölgelerde erkekler kadınlara oranla kaçmak için daha donanımlıdır. Bundan dolayı kadınlar ve çocuklar savaştan etkilenmiş ‘sivillerin’ çoğunluğunu oluşturmaktadır. Militaristleşme ve çatışmanın bir sonucu olarak ulusal gelirin büyük bir bölümü silah ve diğer savaş teçhizatlarının alımına ayrılmakta, bu sebeple başta eğitim ve sağlık gibi önemli kamu hizmetlerinde kesintiye gidilmekte, böylece kadının gündelik hayatı direkt olarak etkilenmektedir. Temel sağlık hizmetlerinin sınırlandığı ya da ortadan kalktığı bu tür durumlardan kadınlar ölçüsüz bir oranda etkilenmekte, anne ve çocuk ölümleri artış göstermektedir. Eğitim alanında kısıtlamaların yaşandığı durumlarda ise, erkek çocuklarına kız çocuklarına kıyasla eğitim görme imkanında ayrıcalık sağlanmakta, böylece kadınların hayatında etkisi uzun sürecek ve geleceklerini de etkileyecek durumlar ortaya çıkmaktadır. Çatışma sürecinde medya ve kamusal söylemde ciddi milliyetçi ideolojik mesajlar verilmektedir. Etnik aidiyet ve ‘saf ırk’ söylemleri yükseltildiği gibi devletin düşmanlardan ‘temizlenmesi’ teması da işlenmektedir. Bu tür söylemlerin kadınlar üzerine etkisi erkeklere oranla daha büyüktür. Bu tür söylemler ataerkil aile idealleri ile uyumludur ki bu durum bir anlamda kadınları tehdit altına sokmaktadır. Kadınlar ‘saf olmadıkları’ gerekçesiyle cezalandırılıp öldürülebilmektedir. Buna en iyi örnek namus cinayetleridir. Ataerkil sistemin yargılarına göre, erkekler eşleri ve çocuklarını kurban edebilirler²¹⁸. Ataerkil toplumlarda yaşayan kadınların genel anlamda bu tür risklere açık olduğu bilinmekle birlikte çatışma dönemi ile birlikte bu tür riskler artmaktadır. Çatışmanın

²¹⁶ Bkz: COCKBURN, Cynthia (1999) ‘Gender, Armed Conflict and Political Violence’, s.9.
http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=en&spell=1&q=cache:5UAuO_RwpEIJ:http://repository.forcedmigration.org/pdf/?pid=fmo:5013+cynthia+cockburn+%2B+conflict+%2B+brutalization&f=clnk

²¹⁷ Bkz: CEDAW General Recommendation23
<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm#recom23>

²¹⁸ Namus cinayetlerinin hem çatışma hemde çatışma dışı alanlarda, yine ülkenin her yanında yaygın olduğunu, sadece Kürt kültürü yada çatışma ile bağlantılı olmadığını tespit etmek gerekir.

kadınlar ve erkekler üzerinde ne oranda farklı etkilerde bulunduğunu gösteren en açık durumlar fiziksel eziyet ve cinsel şiddettir. Savaş ve çatışma dönemlerinde kadınlar ve erkekler birbirinden farklı bazı işkence yöntemlerine maruz kalırlarki kadınlar açısından en sık kullanılan yöntem cinsel işkencedir. Savaş ve çatışma dönemleri tecavüz ile sıklıkla anılırken, hali hazırda bir işkence metodu olarakta kabul edilmektedir ²¹⁹. Tecavüz, küçük düşürmek, baskın gelmek, korku yaymak ve bunun yanısıra bir toplumun sivil üyeleri ya da etnik gruptan insanları zorla yerinden etmek için bir savaş taktiği olarak kullanılmıştır ²²⁰. Stratejik olarak belli bir bölgedeki etnik yapıyı değiştirmek ya da etnik temizlik için kullanıldığı görülmüştür ²²¹. Günümüzde tecavüzün bir savaş silahı ve suçu olduğu ve insanlık karşıtı suç ve soykırıma katkı yapan bir hareket olduğu kabul edilmektedir. Pekçok bağlamda değerlendirildiğinde tecavüzün kökenleri siyasal çatışmalardan kaynaklanmaktadır ki bunun anlamı devletin belli siyasal, kültürel ve etnik gruplardan olan kadınlara ya bu grupların tümüne yönelik şiddet uygulamasıdır ²²². Türkiye'deki Kürt kadın aktivistler özellikle bu tür saldırılara açık durumdadır. Cinsel işkence gözümlenilen kadınlara yönelik olarak rutin bir şekilde uygulanırken, çoğu zaman bu saldırı onların çocuklarına ve diğer aile üyelerine kadarda uzanmaktadır ²²³.

c) Barış inşası ve Yeniden Yapılanma

Çatışma sonrası dönemdeki yeniden yapılanma çalışmaları hem gelecekte bu tür bir çatışmanın tekrar doğuşunu önlemek, hem de çatışmanın yıkım yarattığı ülkede uzun vadeli sosyal ve ekonomik kalkınmanın sağlanması için çok kilit bir süreç olarak görülmektedir. Barışın sağlanması için kısa ve uzun dönem hareket planları içinde güvenlik ve insan hakları sorunlarına yanıt olunmalıdır. Normalleşmeye geçişin işareti olan yeniden yapılanma süreci bir dizi unsurdan oluşmaktadır. Bu unsurlar arasında barış gücünün aktarılması ve insancıl yardımın ilk bölümünün sunulmaya başlanması, ekonomik, adli ve idari sistemin yeniden inşası, eğitim ve sağlık gibi sosyal hizmet sisteminin yeniden oluşturulmaya başlanması ve sürecin en son aşaması olarak askeri birimlerin çekilmeye başlanması ile birlikte yaşamın yeniden normale dönmesini saymak mümkündür ²²⁴. Uzun vadeli bir çözüm sağlanabilmesi için bu süreç içinde cevap olunması gereken diğer önemli sorunlar ise yaşanan travmanın üstesinden gelinmesi ve iyileştirilmesi, hukukun yeniden icrası ve güvenlik sektörünün reformdan geçirilmesidir. Sorunun yaşandığı ülkenin neresi olduğuna da bağlı olarak, yeniden yapılanma sürecinde çatışmanın yeniden başlamasına ya da ortaya çıkmasına neden olabilecek bazı faktörler vardır. Bu faktörler arasında yolsuzluk, sömürü, eşitsiz oranda

²¹⁹ Örnek dava *Raquel Martí de Mejía v. Perú*, Case 10.970, Report No. 5/96, Inter-Am. C.H.R., OEA/Ser.L/V/II.91 Doc. 7 at 157 (1996)

²²⁰ BM Güvenlik Konseyinin 1820 numaralı kararı: S/RES/1820 (2008)

²²¹ Bosna Hersek ve Ruanda örneklerinde olduğu gibi. Bkz: see Peace Women: 'World citizen pushing back against rape as a weapon of war'

(2010). http://www.peacewomen.org/news_article.php?id=2073&type=news

²²² Bkz: <http://rojwomen.com/2010/12/29/kurdish-women-are-fighting-back-against-rape-in-turkey/>

²²³ Bkz: <http://rojwomen.com/2010/12/29/kurdish-women-are-fighting-back-against-rape-in-turkey/>

²²⁴ Bkz: The Women Waging Peace Network: ANDERLINI, Sanam Naraghi and EL-BUSHRA, Judy (2004), 'Post conflict reconstruction' in *Inclusive security, sustainable peace: A toolkit for advocacy and action*, s. 51. http://www.huntalternatives.org/download/39_post_conflict.pdf

kalkınma, siyasal baskı, yoksulluk ve zorunlu göç²²⁵ sayılabilir ki bunların tümü toplumlar arasındaki bağlarda zayıflık yaratıp gerilimin yükselmesine ve dolayısıyla ‘eski düşmanlıkların yeniden canlanmasına’ sebep olabilir²²⁶. Barışın sağlanması için bu sorunların öncelikli olarak çözülmesi büyük önem taşımaktadır. Yukarıda da bahsettiğim üzere elde edilen çözümün uzun süreli olabilmesi için bu sorunların çözülmesi ve çatışma sonrası dönemde başlayan barışı inşa ve yeniden yapılanma sürecine kadınların katılım sağlaması büyük önem taşımaktadır. Buna ek olarak kadınların karşı karşıya olduğu sorunların gerçek anlamda çözümlenebilmesi ve komisyonun kadınların sorunlarını doğru algılayabilmesi için çatışma sonrası dönemde gerçekleştirilecek olan hakikat, adalet ve uzlaşma süreçlerine kadınların mutlaka katılması gerekir. Kadınların maruz kaldığı spesifik ve özgün özellikteki zararların tespit edilip özüne uygun tazminlerin belirlenmesi için bunun gerçekleştirilmesi önemlidir. Varılacak çözümlerin cinsiyet hassasiyetini içerebilmesi ve kadının ihtiyaçlarına yanıt olabilmesi için kadınların hakikat, adalet ve uzlaşma komisyonlarının formüle edilmesi sürecine başından itibaren katılım sağlaması önem arz etmektedir. Bu tür komisyonlar yaşanan insan hakları ihlallerinin açığa çıkarılması ve sorumluların adalet karşısında hesap vermesini sağlamak açısından oldukça başarılı olabilirler ki özellikle çatışmaların yaşandığı Peru, Şili, Güney Afrika gibi ülkelerde ciddi başarılar ulaşılmıştır. Komisyonlar, kamuya açık duruşmalar, soruşturmalar, mülakatlar yolu ile mağdurlara seslerini duyurma imkanı yaratır, meydana gelmiş olan aynılışların tamiri için fırsat yaratır. Kadınlar açısından ise bu komisyonlar çatışma dönemi içinde çeşitli güvenlik birimleri tarafından yapılan ancak gözden kaçırılan ve kadınların erkeklere oranla daha ölçsüz bir şekilde tecrübe ettiği ihlaller üzerine dikkatlerin çekilmesi ve ortaya çıkan zararların tazmin edilmesi açısından daha büyük bir önem taşımaktadır. Komisyonlar kullanacakları objektif ve adil temele dayanan kriterler yoluyla kurbanların görüşlerini ciddi olarak dikkate alan tamir programları geliştirmede öncü olabilirler. Hakikat komisyonları yaklaşımlarında esnek olabilir, bir grup yada topluluğun durumuna işaret eden kolektif önlemlerden (Türkiye’deki Kürt kadınları gibi) işkence ve tecavüzün bireylerde yarattığı travmayı ortadan kaldırmak için ruhsal ve fiziksel tıbbi yardımın sunulması gibi kişiye eksikli özel tedbirler alma yoluna gidebilirler. Bazı durumlarda ise kolektif ve bireysel özellikteki önlemlerin birlikte alınması gerekmektedir. (Örneğin Kürt kadınlarının hem kimlikleri hem de cinsiyetleri dolayısıyla hedef alınan kesimler olarak görülmesinin yanısıra herbirinde bireysel bir mağdur olarak değerlendirilmeye alınması gibi).

²²⁵ Bkz: The Women Waging Peace Network: ANDERLINI, Sanam Naraghi and EL-BUSHRA, Judy (2004), ‘Post conflict reconstruction’ in *Inclusive security, sustainable peace: A toolkit for advocacy and action*, s.7. http://www.huntalternatives.org/download/39_post_conflict.pdf

²²⁶ Bkz: The Women Waging Peace Network: ANDERLINI, Sanam Naraghi and EL-BUSHRA, Judy (2004), ‘Post conflict reconstruction’ in *Inclusive security, sustainable peace: A toolkit for advocacy and action*, s. 7. http://www.huntalternatives.org/download/39_post_conflict.pdf

Sonuç

Kadının eşit temsili hedefinin yakalanması için kadınların toplumsal yaşamın tüm faaliyetlerine, eğitim müfredatının hazırlanmasından uluslararası ilişkilere kadar geniş bir çerçevede ve her derecede katılmasının gerekliliği bugün çok geniş bir şekilde kabul edilmektedir. Kadınların katılımının artışı ile birlikte etkili bir demokratik geçiş ile uzun süreli barışın sağlanması hedeflerine daha rahatlıkla ulaşılacağı tahmini yapılmaktadır. Bugün itibarı ile kadınların kamusal ve siyasal yaşama katılımlarında bir artış yaşandığı gözlemlenmektedir, ancak bu artış yavaş bir hızda ilerlemektedir. Bu hızın artabilmesi için gerekli mekanizmaların oluşturulması ve devlet destekli faaliyetlerin sağlanması gerekmektedir. Ancak bu tür önlemlerin etkili olabilmesi için toplumsal yapıda köklü bir değişikliğin sağlanması ve kadına yönelik kültürel yaklaşımın olumlu anlamda değişmesi gerekmektedir.

Kaynakça

BITTMAN, Michael and WAJCMAN, Judy (2000) 'The Rush Hour: The Character of Leisure Time and Gender Equity', *Social Forces* 79(1)

CEDAW General Recommendation 23 retrieved at:

<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm#recom23>

Centre for Human Dialogue (2008), POTTER, Antonia, 'Women and negotiations with armed groups', published in Dilemmas of Negotiation with Non-State Armed Groups, *The Canadian Consortium on Human Security*, February 2008, Vol. 6, Issue 2

ÇELİK, Ayşe Betül (2005) 'I Miss My Village!: Forced Kurdish Migrants in Istanbul and their Representation in Associations', *New Perspectives on Turkey*, No. 32, Spring 2005

CERD General Recommendation 25: 'Gender related dimensions of racial discrimination':

<http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/0/76a293e49a88bd23802568bd00538d83?Opendocument>

CHARLESWORTH, Hilary C. and CHINKIN, C.M. (2000) *The boundaries of international law: a feminist analysis*, Manchester University Press

CHOWDHURY, Ambassador Anwarul K (2010) 'Doable fast track indicators for turning the 1325 promise into reality' at:

http://www.gccouncil.org/en/download/Indicators_for_1325%20implementation.pdf

COCKBURN, Cynthia (1999) 'Gender, Armed Conflict and Political Violence', retrieved on 24/06/11 at

http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=en&spell=1&q=cache:5UAuO_R

[wpEIJ:http://repository.forcedmigration.org/pdf/?pid=fmo:5013+cynthia+cockburn+%2B+conflict+%2B+brutalization&ct=clnk](http://repository.forcedmigration.org/pdf/?pid=fmo:5013+cynthia+cockburn+%2B+conflict+%2B+brutalization&ct=clnk)

COLEMAN, Isobel (2004) '*Post-conflict reconstruction: the importance of women's participation*', retrieved on 24/06/11 at

<http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=en&q=cache:jcXSTnEaH9QJ:http://www.cfr.org/society-and-culture/post-conflict-reconstruction-importance-womens-participation/p6909+the+importance+of+womens+participation&ct=clnk>

Combating Terrorism Center, ZAMBELIS, Chris (2011) 'The factors behind rebellion in Iranian Kurdistan', retrieved on 19/07/11 at <http://www.ctc.usma.edu/posts/the-factors-behind-rebellion-in-iranian-kurdistan>

DINER, Cagla and TOKTAŞ, Şule (2010) 'Waves of feminism in Turkey: Kemalist, Islamist and Kurdish women's movements in an era of globalization', *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Volume 12, Number 1, March 2010

DUDOUET, Veronique (2006) 'Transitions from Violence to Peace', *Berghof Report*, Number 15, Berghof Research Centre for Constructive Conflict Management

DRYAZ, Massoud Sharifi, '*Women and Nationalism: how women activists are changing the Kurdish conflict*', retrieved on 17/06/11 at <http://www.soas.ac.uk/lmei/events/ssemme/file67896.pdf>

European Commission, Turkey 2010 Progress Report (Brussels, 9 November 2010), retrieved on 13/07/11 at: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/tr_rapport_2010_en.pdf

FARR, Vanessa (2003) 'The importance of a gender perspective to successful disarmament, demobilization and reintegration processes', *Disarmament Forum*, Vol. 4 'Women, Men, Peace and Security'

FREED, Feather Crawford (2008) *'More than half the sky: The power of women in Peru'*, retrieved on 01/07/11 at

<http://hiddentranscripts.wordpress.com/2008/08/15/women-and-the-shining-path/>

GALTUNG, J (1970) 'Feudal systems, structural violence and the structural theory of revolution', *Revista Latinoamerica de Ciencia Politica*

GEERSE, Miriam (2010) *'The everyday violence of forced displacement: Community, memory and identity politics among Kurdish internal forced migrants in Turkey'*, Rozenberg Publishers, Amsterdam

Gender and Development Network: 'UN Women: A new opportunity to deliver for women' at: http://www.thegodmothers.org.uk/Images/UN%20Women%20-%20A%20new%20opportunity%20to%20deliver%20for%20women_tcm104-29973.pdf

Harvard magazine 'Violence in Peru' retrieved on 01/07/11 at <http://harvardmagazine.com/1996/05/right.violence.html>

Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC) website at: <http://www.internal-displacement.org/8025708F004CE90B/%28httpCountries%29/C1E13DEC3D6630EB802570A7004CB2F8?OpenDocument>

International Women's Tribune Centre: 'United Nations Security Council Resolution 1820 – A preliminary assessment of the challenges and opportunities' (2009) at: http://www.iwtc.org/1820blog/1820_paper.pdf

Inter-Parliamentary Union report 'Women in Parliament in 2010: The Year in Perspective', retrieved on 22/06/11 at <http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=en&q=cache:qaTu78GROIkJ:http://www.ipu.org/pdf/publications/wmnpersp10-e.pdf+global+average+%2B+Women+in+parliament+%25+2010&ct=clnk>

Jihad Watch website:

<http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=en&q=cache:uAUzfVfz2SkJ:http://www.jihadwatch.org/2011/05/turkey-violence-against-women-reaches-level-of-gencide-islamic-supremacist-government-resists-refo.html+number+of+women+killed+in+conflict+%2B+turkey+%2B+Kurdish&ct=cInk>

Kurdish Human Rights Project 'Enforcing the Charter for the Rights and Freedoms of Women in the Kurdish Regions and Diaspora' (2008)

Kurdish Human Rights Project: *NGO Shadow report for the review of the Turkish government under the UN International Convention on the Elimination of All forms of Discrimination Against Women (CEDAW)* May 2010, at:

<http://supportkurds.org/reports/review-of-the-turkish-government-under-the-un-international-convention-on-the-elimination-of-all-forms-of-discrimination-against-women-cedaw/>

MOSER, Caroline O.N. and CLARK, Fiona C. (2001) 'Gender, Conflict, and Building Sustainable Peace: Recent Lessons from Latin America', in *Gender and Development*, Vol.9, No.3, Humanitarian Work (Nov. 2001)

Opuz v Turkey [2009] ECHR 33401/02 (9 June 2009)

OTTO, Dianne, 'Holding up half the sky, but for whose benefit?: A critical analysis of the fourth world conference on women' (1996), *The Australian Feminist Law Journal*, 1996, Vol. 6

Partiya Karkerên Kurdistan (PKK) official website (2011) 'Women are our Honour', retrieved on 01/07/11 at

<http://www.pkkonline.com/en/index.php?sys=article&artID=112>

Quota Project website: <http://www.quotaproject.org/aboutQuotas.cfm>

HAYNER, Priscilla B. (2001), *Unspeakable Truths*, Routledge

Peace Women: *'World citizen pushing back against rape as a weapon of war'* (2010), at: http://www.peacewomen.org/news_article.php?id=2073&type=news

Roj women's association website at: <http://rojwomen.com/2010/12/29/kurdish-women-are-fighting-back-against-rape-in-turkey/>

Raquel Martí de Mejía v. Perú, Case 10.970, Report No. 5/96, Inter-Am.C.H.R., OEA/Ser.L/V/II.91 Doc. 7 at 157 (1996)

SUNINDYO, Saraswati (1998) 'When the Earth is Female and the Nation is Mother: Gender, the Armed Forces and Nationalism in Indonesia', *Feminist Review*, No. 58, International Voices (Spring, 1998)

The Women Waging Peace Network: ANDERLINI, Sanam Naraghi and EL-BUSHRA, Judy (2004), 'Post conflict reconstruction' in *Inclusive security, sustainable peace: A toolkit for advocacy and action*, at: http://www.huntalternatives.org/download/39_post_conflict.pdf

'Turkey: Kurdish women's struggle for rights and equality': <http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=en&q=cache:6EtpxPTYbuIJ:http://www.wluml.org/node/6116+KURDISH+women+%2B+rural&ct=clnk>

UN DAW *'Equal Participation for Women and Men in Decision Making Processes, with particular emphasis on Political Participation and Leadership'* Expert Group Meeting, Addis Ababa, 24-27 October 2007: retrieved on 22/06/11 at <http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/eql-men/index.html>

United Nations Disarmament, Demobilization and Reintegration Resource Centre, *'Women, Gender and DDR'*, retrieved on 19/07/11 at: <http://www.unddr.org/iddrs/05/>

United Nations, Office of the Special Advisor on Gender Issues and Advancement of Women (2002) *'Gender Mainstreaming: An overview'*, p.11

UNSC Resolution 1820: S/RES/1820 (2008)

United States Institute of Peace: '*Where are all the women peacekeepers?*' at:
<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:7W0dRO7Hv0wJ:www.usip.org/events/where-are-the-women-peacekeepers+lack+of+women+peacekeeping+missions&cd=1&hl=en&ct=clnk&gl=uk&client=firefox-a&source=www.google.co.uk>

WEST, Harry G. (2000) 'Girls with Guns: Narrating the experience of war of FREMILO's "female detachment"', *Anthropological Quarterly*, Vol. 73, No. 4, Youth and the Social Imagination in Africa, part 2 (Oct., 2000)

Women's Refugee Commission: '*Refugee Girls – the invisible faces of war*' (2009)
at: http://www.womensrefugeecommission.org/docs/refugee_girls_book.pdf